САНА ОЛОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№№ 1—2 (7230—7231) ● 1992 сыл. Тохсунньу 4 күнэ. Субуота ● Сыната 16 харчы

ИҺИТ, СЭРГЭЭ

1991 сыл ахсыннны 27 күнэ Саха сирин аныы историятыгар саҥа етраницаны арыйбыт кэрэ-бэлэх событиелаах күнүнэн буолла. Бу күн биһиги республикабыт бастакы Президенэ Михаил Ефимович Николаев дуоһунаһыгар киириитигэр аналлаах Саха ССР Верховнай Советын үөрүүлээх мунньаҕа буолан аста.

Ыйга илитэн сүрэҕин туһугар туттан туран, Михаил Ефимович Николаев: «Саха Советскай Социалистическай Республикатын Президенин эбэһиннэһин үтүө суобастаахтык толоруом, Саха ССР Конституциятын уонна сокуоннарын, РСФСР Конституциятын уонна сокуоннарын тутуһуом, Саха ССР суверенитетын көмүскүөм, кини уонна гражданин бырааптарын ытыктыам уонна арангаччылыам, Саха ССР элбэх национальностаах норуотун бырааптарын, интэриэстэрин көмүскүөм диэн бэйэм чиэстэлиэн уонна үтүө аатынан андаҕайабын», — диэн Президент ылгас андаҕарын эттэ.

Бу күн Саха ССР Президенэ дуоһунаһыгар официальнайдык киирбит күнүнэн биллэрилиннэ.

●

Саха сирин историятыгар кэнэҕэс да ахтылла туруохтаах өссө бир кэрэ-бэлэх событиеннан республикабыт аатын уларытыы буолла. Республика Верховнай Совета Саха ССР-ы Саха республикатыгар уларытан аатты туһунан уураах мынна.

Верховнай Совет Председателиэн К. Е. Иванов, В. М. Власов кандидатуралара туруорулларыттан Климент Егорович Иванов эльбэх куолаһы ылан Верховнай Совет Председателиэн талылыны.

Райсовет президиумугар

СИР—ТЫЫН БОППУРУОС

Ол да һаһын райсовет президиумун мунньаҕар сири үллэрии балаһыанньатын туһунан сир реформатын председателэ Н. Г. Михайлов информациятын тула киэҥ кэпсэтии, көннөрү буолла.

Оройуонтан 20234 кайа—оҕону-уруулуу барытын киллэрэн туран—олорор. Уон ардыс саастарын туолбуттар барыларын сирдэнэр бырааптаахтар. Онтук дьоммут—12672. Оройуоммут 133421 гектар сирин (итиннэ мэччирэх, ходуһа, бааһына барыта киллэрилиннэ, эрдэ бааһынай хаһаайыстыбатын тэриллэн, көмө хаһаайыстыбалаан ылбыттар сирдэрэ киирбэтэ) итиччэ ыһыахха үллэрэхтээхпит. Кайдаах ахсын 10-нуу гектар сир тиксэр. Ол аата сирдэнэччигэ бир кэмнэнэн сир бэриллэхтээх. Коллективнай уонна бааһынай хаһаайыстыбалар, быһаччы сири ылыы үлэлиллэриэн, нэһилиэнньэ атын аранатыттан киэҥ сирдэнэллэрэ сөп. Председатель совхоздар билигин баар сирдэрин 45 бырыһыанын оройуон анал фондатыгар хаалларар туһунан, эттэ. Оччотугар үлэһиттэргэ үлэлэргэ 57024 гектар ордор. Онно 2990 кайа үллэстиэхтээх, биирдии кайыахха 19-туу гектар тиксэр. Итиннэ 10 гектара кини пайа буолар, 9-ха государство бас билиитигэр хаалар. 17144 кайа атын эйгэҕэ үлэлиир. Оччотугар кииннэргэ 4-түү гектар сир тиксэр түгэх үөскүүр. 57715 гектардаах Куолума үрдүн бүтүннүүтүн райсовет бас билиитигэр биэрэр сөп.

Сир реформатын комиссиятын председателин итинник этиитэ мустубут дьоҥҥо— совхоздар директордарыгар, сельсоветтар председателларыгар — сөбүлэммэтэ.

Н. П. Пономарев: суоттаһын саба быраҕан оҥоһуллубут. Оройуон үгүс сирэ саппаас фондаҕа хаалларыллыбыт. Онон сир син-биир хаһаайына суох буолар түбэлтэтэ үөскээбит. 10 гектар диэн кыра. Холобур, Кидэжски отделениета 1200 гектар сирдэнэн 1000-нан сүөһүү кыайан иитиэ дуо?

А. В. Ефремов: сиртэн тэһо үүнүү кэлэрэ учуоттамматах. Итинник түбэлтэтигэр коллективнай баай-дуол эстэригэр тиийэр. Холобур, сылгы сылга 6 гектар сиргэ мэччийэр. Ону хантан ылабыт?

В. В. Ершов: үллэстиини букатын атын торуттэн — бородуукуйаны үрдэтиттэн көрөн оҥоруохха баара. Онно ханнык төрүүлэр баар буоллаллара туһунан кэлсэтиэхха.

А. А. Варламов: совхоздар сирдэрин 45 бырыһыанын бир тэҥник бы-һа анньан ылар сыһа. Кини тэһе суоһуну кэрэхтэ, сылгыны иитэ сылдьарэ учуоттаныахтаах.

И. А. Филиппов: ылыллыбыт Сокуоннар барыларыгар кедьүүстээхтэрэ буолуо дии саанаабаппын. Кэлин бааһынай хаһаайыстыбата буолбуттар ночоотураллара биллэр. Итиннин түбэлтэтигэр совхоз сүөһүтүн хайа охсор аҥара суох оҥоһуллуоҕа. Баайдьаданы үөскэтиннигэр усулуобуйа оҥорор курдукпут. Ол сатаммат. Социальнай сирдэах буолуу умнуллуо суохтаах.

Н. Н. Попов: совхоз эстэрэ чуолкай. Бородуукуйаны үрдэтэр Сокуоннар оҥоһуллуохтарын наада. Страховкалыыр фонд баар буолара хайаан да наадалаах. Сир хаачыстыбатын учуоттуур сөп. Холобур, Мыҥдаҕаайы сирэ Бахсы сириттэн быдан ордук. Бааһынай эти-аһы оҥорооччу буолар, оттон атын эйгэ, холобур, учуутал, бэйэтин айаҕын эмиэ ити сиртэн иитиннэр. Бу болҕомтоҕо ылыллыахтаах.

Н. Н. Шестаков: Одьулуун 13340 гектар сирэ улахан орто—мэччирэҥ уонна бааһына. Сири саппаас фондаҕа ылыыга ити учуоттаныан наада.

А. П. Ефимов: Мыҥдаҕаайы отун хаачыстыбата алаас отунааҕар мөлтөх, соппоҥ. Оттон 45 бырыһыанын ылар буоллаххытына, бэйэбит дьоммутугар түөрүү-биэстии гектар эрэ сир тиксэр балаһыанньалаах. Онон 1971 уонна 1980 сыллардаахха райсовет быһаарыытынан быһыллыбыт кыраныссалар тустарынан кэпсэтэр эмиэ наада.

Г. В. Смирников бэйэлэрин сирдэриттэн кормовой баланс алта гымыт биирии эрэ ылалларын эттэ, пай механизма оҥоһулла илигин саната.

А. А. Шадрин: сир экономика эрэ буолбатах, бу—дьон тарҕанан олоруутун эмиэ быһаарар боппуруос. Капитал угуллубут сирин (холобур, бааһына) эйгэ болҕомтоҕо ылыахха.

Итиннэ да атын эппаттэр тылларыттан-өстөрүттэн ыйыттахха, ойдеспет буолуу, балаһыанньа бырайыага «сиикэйэ» баара чахчы. Бу туһунан нэһилиэнньэ кэпсэтиэн наада. Бырайыагы ночуйан баран оройуон хаһыатыгар бэчээттэтэр дьоҥҥо саанааны эттэрэр сөп буолуох эбит.

М. СИДОРОВА.

Бары түмсүүлээхтик

Мутудайга арендпай коллективтар, оскуола, оҕо сада Саҥа дыллааҕы елканы тус-туһунан олус түмсүүлээхтик тэрийэн ыыттылар. Амарах сааналаныы үтүө үгэһинэн нэһилиэк 7 инбэлиит оҕолоругар көҥүл сыананан атыылаһыытан кирбит үбүнэн 3674 солк. көмө оҥоһулунна. А. Г. Пермяков председателлээх арыгылаһыны утары охсуһаччылар обществолара 500, Айаал Макаров салайаччылаах Ыччат киинэ 100 солк. көмөнү биэрдилэр.

Оттон И. Н. Аммосов председателлээх кыра предприятие нэһилиэк олохтоохторун маһынан уонна муҥунан хааччыллыыларыгар иннинэтин техникаҕа көмөлөһөргө эрдэлэрдэ. Үлэ ветерана И. И. Сивцев Дед Мороз буолуута, кэргэнин Марыя уонна Айаал Макаровтар, Григорий Почапов Саҥа дыллааҕы елка үөрүүтүн-хөтүүтүн, оонньуутун-көрүн оссо бэйэтин биэрдилэр.

Саҥа дьылы мутудайдар итэ курдук тэрээһиннэхтик, түмсүүлээхтик атаардылар.

А. ТЕРЮТИН.

Кыттыһан ыллылар

Оройуоннааҕы кини библиотека уонна «Агропромэнерго» коллективтара оҕолорго Саҥа дыллааҕы елканы бирэтэ атаардылар.

Кырачааннар Дед Мороз («Агропромэнерготтан» Неустроев) куох харыйа тула оонньоһуҥун-көрүлээһинин ордук кэрэхсээтилэр, манна үөрүү-көтүү, чуоҥчарыы, уоскай сэргэхсийии дьон болҕомтотун тарта.

«СО» корр.

Пай туһунан бүтэһиктээх тыл этиллэ илик

Оройуоннааҕы потребсоюз советын уоскай мунньаҕа бэбиэскэтигэр потребсоюһу потребобществоҕа уларытан тэрийии, пай усуйуоһун кэмэйин быһаарыы, потребсоюз бырабылыанньатын председателин талыы тустарынан боппуруостары көрдө.

Совет чилиэннэрэ, рынокка киирбиэн сибээстэн оройуонна потребительскай обществоны (райпоҥу) тэрийэри сөпсөбүнэн аҕаан туран, оройуон пайщиктаахтарын уоскай мунньахтарыгар дьүүллэһиигэ туруоларга диэн түмүүнү кэллилэр. Онон устаапка киллэриллибит уларытыылары бигирикпэргэ уонна пайщиктаахтар оройуоннааҕы конференцияларыгар биэргэтигэ киллэрэргэ уурдулар. Пайщиктаахтар сэльполарынан уоскай мунньахтарын, оройуоннааҕы конференцияларын 1992 сыл тохсунньу ыйын иннинэ ыытарга быһаардылар.

Совет чилиэннэрэ пай усуйуоһун кэмэйин нэһилиэннэ кыаҕар сөп түбэлиннэрэн улаатыннарары наадалааҕынан аахтылар. Маныаха атын оройуоннар потребсоюзтара пай усуйуоһун быдан эрдэ улаатыннаран, табаары ыраах сирдэртэн кэлсэтэн аҕалар курдук кыаҕыран, нэһилиэнньэни хааччыйыыга, эргэнэн сайыннарыыга саҥа сонун хардыылары оҥорбуттарын бэлиэтээтилэр. Онон пайщиктаахтар обществоларыгар киирии усуйуос 50 солкуобайынан, булгуччулаах усуйуоһу 200 солкуобайынан олохтуурга быһаардылар. Онуоха совет үлэлээбит ветераннарга, I уонна II группалаах инбэлиитэргэ 50 бырыһыаннаах чэпчэтиини көрдө.

Маны сэргэ пай усуйуоһун араас көрүүнү олохтуурга диэн быһаардылар. Райпотребсоюз атыылааччыларын ыытта дьиэ көрүүнүнэн уонна дуогабардаах пайдарга киирэн үлэни ыытарыгар сорудахтаана. Пай туһунан кэпсэтии маҥан түмүктэн хаалбат. Рынок усуйуобуйатыгар эргиэни сайыннарар иннин пай усуйуоһун кэмэйин иннинэ ортугэр оссо улаатыннарыахха сөбүн туһунан совет чилиэннэрэ санааларын эттилэр.

Кисталыҥ куоластаах-ынан ыытылыбыт райпотребсоюз председателин талыыта В. Е. Попов уонна А. Д. Кузьмин кандидатуралара турбутуттан 49 куоластан 30-тун ылан А. Д. Кузьмин председателиэн быыбарданна.

Биһиги корр.

Ытыктабыллаах П. П. Флегонтовка

Эн «Саҥа олохха» ахсыннны 19 күнүгэр оройуон кулубатынан кимиэхэ буолуохтарын баҕараргын билиҥниэрэр ыстатыйаҕын аҕаан баран, онно миэхэ сыһыаннаах этиитэр дьоҕустук быһааларга саанным.

Бастакы туһан мин былырыын «Баҕа обургу өйү баайдарына» диэн төбөлөөх «Саҥа олохха» уонна «На лиц, имеющих заслуги...» диэн аттаах оччолорго байам үлэлиир «Социалистическая Якутия» хаһыаппар бэчээттэппит ыстатыйаларбыттан кэмсинэ иликпин эйиэхэ тиэрдиэх тустаахпын. Биллэрии курдук олорго И. Н. Аммосов салайа олорбут совхоһун сүөһүтүн этин туһанан тус бэйэтигэр автомашинаны атыыласпыт чахчыта суруллубута. Чуолкайдаан эйиэ биэрдэхха, «Саҥа олохха» хаһыат редакторын көрдөһүүтүнэн суруйан турабын. Оттон «СЯ»-ҕа тахсыытын чаһынан маннык. Диринҥэ буолбут конференцияҕа директор бэйэтин буруйдаҕынан аҕыйыматаҕын кэнэ, баҕар, райсовет президиумун мунньаҕар ыытыллыытыгар сыһыатын биллиэ диэн саныыбыттаах этим. Онтук буолбатаҕа. Ол түмүгэр республика хаһыатыгар матырыйаал барбыта.

Иннинэн, ахтыллар ыстатыйалары миигин ким эрэ суораттан дьаһайан эбэтэр ыйан-кэрдэн бэчээттэппитин курдук өйдөбүлү биэрэрдии суруйбуккун дии саныыбын. Онтук буолбатах. Ким даҕаны, ол иһигэр Г. Сысолятин, мин суруйуубар букатын кыттыгаһа суох. Эйиэхэ диэн эттэхпинэ, ол эйдаан кэннитэн сотору «СЯ»-ҕа партия райкомун бастакы секретарын критиканалыыр ыстатыйам эмиэ бэчээттэммитэ. Уонна бэйэм хаһыатчыт быһыытынан урут-уруккуттан үөһэттэн дьаһалынан суруйуну адъайын тулуйбат суолум. Эйиэ аны кэлэн онтукка киириниэм дуо — суоҕа чуолкай.

С. ПОПОВ,
«Кыым» редакциятын общественнай политическай отделын сэбиэдиссэйэ.

Биһиги депутаппыт

ҮЛЭ ҮӨҺҮГЭР

1990 сыллаах сайын Чурапчы сэлиэнньэтин үгүс олохтоохторо М. Д. Гуляев оскуолатын Совекка үлэлии бөҕүү буоллаҕа дуу диэн бэркэ мунаахсыйбыттара. Михаил Дмитриевич ити кэмҥэ уопуһуокаҕа бардыт сельсовет председателин общественнай нагрузка быһыытынан солбуйа сылдьыбыта. Былыргы бэйэлэрэ кыһалҕалаах элбэҕэ бэрт буолан, кырдьын, күн ахсын киниилэрдиин быһаарсыахха, сүүрүөхха-көтүөххэ наада эбит...

—Михаил Дмитриевич—биһиги оскуолабыт эрэ туһугар буолбакка, интернат-оскуола томтоҕун бүттүүнүн кыһалҕатынан олорор кэһии. Депутат буолан тэрэн, үөрэтээччилэр олорор корпустарын, учууталлар олорор иккис 12-лии квартираларын уопсай дьиэлэрин туттарыыга улаханнык сүүрбүтүм-көппүтүм. Билигин ох саанан ытар манежпыт тутулла турар. Ити кыһалҕата диэн директор эмиэ соҕуруу өлбөхтэ кырымныта. Эмиэ кини туруорсуутунан Мындаҕаайыга спортивнай лааҕырданныбыт. Бинир кыайыытынан Д. П. Корнин музейын суһуоҕэр туруоруута буолар. Музей биһиги оскуолабыт аатынан ааттанар буолла,—диэр оҕо спортивнай оскуолатын директорын спортивнай үлэҕэ солбуйаччы Р. В. Неустроев.

— Хаһаайыстыбанай ертүгэр туохтан да иннибэт кэһии, саҥа кэмҥэ сөп түбэһэр салайааччы. Былыргы үөрэх дьылыттан интернат-оскуола система уларыйан, спортивнай оскуолалыын бинир буоллаҕа. Онно директорынан Михаил Дмитриевич талыллыбыта. Планнаны ыытарын, улаатыннарыҥар эйэҕэс-сайаҕас сыһыанын ордук сөбүлүүбүн. Дьон туһугар этэрин болҕойон истэр,—диэн этэр оскуола бинир учуутала.

Ити эталлэрин курдук, интернат-оскуола тутула быйыл уларыйда. Коллектив итинник бинир эрэ сыл күүппэтэҕэ. Билигин оҕо спортивнай оскуолата республикатааҕы оҕо спортивнай интернат-оскуолата диэн ааттанар буолла. Бухгалтерията районо бухгалтериятыттан араҕыста, бэйэтэ туспа счеттаннылар. Быйата, бэйэни бэйэ көрүнүүгүн диэки эрэллээхтик хардыылыыллар. Атын улахан ситиһиилэриҥэн 504 миэстэлээх таас вариантынан оскуола бырайыагын оҥорторуу, үбүн-аһын туруорсуу буолар. Директор итинник ситиһиэҕэ, республика, оройуон үрдүү салайааччыларын ыытыы үгүстэ кэҕэтэ. Билигин курдук үп-харчы кытаанахтык кэстэр кэмнэр итиҥ, туһугар улахан сыраны эрэйэр. Үөһэ этиллэр манежна үлэни саҥа тэриллибит «Сельстрой» салгыы ыытарыгар эмиэ кэпсэтиһии ыытыллан, соҥоһуллан турар.

Михаил Дмитриевич Гуляев Чурапчы сельсоветыгар уонна оройуоннааҕы Совекка иккиэнэригэр депутатынан туруоруллубута. Оройуон бинир бөдөҥ оскуолатын директорынан улаатыаһын бэйэтэ да үгүс түбүктээх, элбэх бириэмэни эрэйэр үлэттэн быыс булан депутат быыбардаачыларын кыһалҕаларыгар көмөлөһөр, кинилэр наказтарын толоруу сыал-сорук оҥостон үлэлиир. Быйыл сайын кини уулусаҕа буор куттарыытыгар бөдөрөөтчүтү бууруу эрэ буолбакка, уулуссаны кэмэйдээн, төһө буор кутуллуохтааҕар суоттааһыҥҥа тиийэ бэйэтэ сүүрбүтэ. Быыбардаачыларын наказтарынан свалканы 20 см халыҥнаах гына буоруннан көмтэрбүтэ. Депутат сессияларга бэйэтин санаатын этэр, быыбардаачыларын кыһалҕаларын туруорсар уонна ону соҥоһуох көмүскүүр буоллаҕына, туһу эмэ ситиһэр. Оттон Михаил Гуляев этэҥсаҥарая, туруорсан баран тэйэр кэһии.

Саха ССР спордун наастара, 1500 м уонна 800 м дистанцияларга сүүрүүгэ республика тыатын сүрүн оройуоннарын үгэс буолбут спортивнай оонньууларын ыытыыларыгар, оройуон чемпионна Михаил Гуляев—эдэр киһи, үлэлиирэ өссө иннигэр. Олоҕун партыта арылыйа айыынын, айаныы суола алгыстаах буоллун!

М. НИКОЛАЕВА.

Анна Ивановна—Чурапчы сиэтэ суох орто оскуолатын биологияҕа учуутала. Кини республика национальнай оскуолаларыгар ботаника предметын үөрэтиигэ анал компонентнардаах программа бырайыагын оҥорбута. Сайынын пришкольнай участогы салгыан үлэлэтэр.

Снимокка: А. И. Васильева.

Т. Кардашевскай фотота.

Бу иллэҥ коллективы уон аҕыс сыл устата Софья Николаевна Сороноумова сылайар. Ханнык бөҕөрөр үлэ, биллэн турар, материальнай баазаттан тутулуктаах. Дьиэ ис-тас орто тупсаҕай, эстетическэй иитиигэ сөп түбэһэр буолуохтаах. Кытаанах дьааһыла-садын дьиэтэ ис-тас өртө сахалыы колориттаах киэргэтиллэриэн сыл аайы тупсарыллан иһэр. Талгаһаҕа ураһалар, балаҕан сэргэлэр оҥоһуллуннулар. Бинир өрүтүгэр физкультурнай площадка төрөппүттэр көмөлөрүүлэрэ тутулунна. Өбүгэ үгэстэрин үөрэтэр муннук тэриллиннэ. Маҥа элбэх сахалыы остуол оонньуурдара: хаамыска, хабылык, тырыыпка, күөрчэх, о. д. а. баалдар. Балаларыгар оҕолор олус сөбүлээн, тарталаан оонньуулар. Физкультурнай дьарыктаныыга сахалыы хамсаныылаах оонньуулары, илин-атах эрчиллиилэрин киллэрбитэрэ улахан көдьүүстээх буолла.

Саха национальнай инструменнытын хомуйу ныаҕа тутан киллэрдилэр. Хас биирдии оҕо аҥал хомустаах. Сыл бүтүүтэ барыы хомуска оонньуурга үөрэнэллэр. Ыһыах ахсын былаан быыһыытынан саастарынан көрөн сахалыы бырааһынныктары ыыталлар. Иллэҥ кэмнэригэр уолаттар ураналлар, кыргыттар эстэнэллэр.

Интэриэннэлэр норуот педагогикатын уонна Айыы үөрүйэтин туһанан майгы-сиэдэп өртүнэн иитиигэ сүүрүн болҕомтолорун уураллар. Хас биирдии оҕо тус уратытын учуоттаан иитэр-үөрэтэр үлэлэрин ыыталлар.

Бу дьааһыла-садка киирдэхпэ, кини үөрэтэр оҕолор кыраларга кыһамныыллаахтык, улахаттарга болҕомтолоохтук уонна ытыктабыллаахтык сыһыаннаһаллара буолар. Оҕолору кытары кэпсэтэн-ипсэтэн бардахха, бэйэлэрин дьааһыла-садтарын, бөҕүөлэктэрин туһунан сиһилии, астынан кэпсиллэр.

Интэриэннэлэр оҕолорун үгүстүк айылҕаҕа сырытыннараллар. Онон оҕолор айылҕа кэрэтин сыаналыы, харыстыы үөрэнэллэр.

Кыра оҕо туту барытын оонньуу көмөтүнэн ыытар. Оонньуута суох дьарык оҕо болҕомтотун тардыбат, түргэнник салгыстар. Хас биирдии интэриэннэ иитиҥ-үөрэтии саҥа ньымаларын көрдөөҕүнэ, оскуола методикатыттан сиистэннэрэ бириэмэ ирдэбилэ буолла. Оҕо оонньуу кэмнэр түргэнник ойдуур, чэпчэкитик тэлэччилэр бэйэлэрэ талан туһаналлар, оҕо бастыгын үөрэтэллэр.

Өс хоһоонун үөрэтии оҕону сиэр-майгы өртүнэн иитиигэ улахан туһалаах. Маны интэриэннэлэр тоҕоостоох кэмнэр түбэһиннэрэн саҥаларыгар, кэпсээннэригэр кыбыталлар. Киниилэр ордук оҕолор суунар, таҥнар, аҥыыр, оонньуур кэмнэригэр оҕо куһаҕан быһыытын, алҕаһы өҥөрүүтүн сэмэлиилэрин, хайгыылларын онуоннар өс хоһоонноруун таба тутталлар оҕо ойуулаах-санаатыгар тиэрдэллэр.

Таабырыны, ой гимнастиката буоларын быһыытынан, оҕо иитиитигэр бэркэ биһирэҕэн тутталлар. Кытаанах дьаһыла-садыгар иллэҥ кэмнэригэр таабырын таайсаллар, таабырын киэҥэлэрин ыыталлар.

Саха тылынан уус-уран айымныытын жанрдарыттан бинир саамай улаханнарынан, тыла-оҕо баайынан, олоҕу кытта тэҥнэ сайдан иһэриэн оҥуоҕай буохар. Кини искусство үс көрүнүүн—үҥкүүнү, ыһыаны, поэзияны—силбэһиннэрэн, түмэн сылдьар. Ону таһынан ритмнээх хамсаныытынан ахаан өртүнэн кытта эриллэр. Улахан белох оҕолоро сылын аайы туойан саҕалаһыны, хаамыы үҥкүүнү, көтөн үҥкүүлэһиниҥ ныаҕа туталлар. Бу—улахан ситиһии.

Тойуту эмиэ ньыматын ылынар. Маны ыытаахтар таба тэриллэн оҕону үөрэтиигэ туһаналлар, оҥ иһин элбэҕи ситиһаллар.

Тылы сайыгарыыга фольклору киэҥник туһаналлар. Биллэн турар, оскуолаҕа курдук фольклору туспа тутан үөрэтии кыра оҕоҕо табыгаһа суох. Остуоруйалары, таабырыннары, ос хоһоонноруун, чабырҕаҥы иллэҥ кэмнэҕэ араас дьарык кэмнэригэр ыытабан үөрэтэр буоланнар, оҕо дэбигис ылынар эбит. Интэриэннэ Анна Гавриловна Ноева ситимнээх саҥаҕа үөрэтии иккис дьоһуннаах салаатын—сибэкки тэхтиис сааһылаах кэпсиир дьоҕуру ыыта тутан элбэҕи ситистэ. Биэс саастаах оҕо кэпсиир дьоҕура кыра болехторго, тоҥа да үөрэппит иһин, сиэтэ суох буолар. Оҕо, биллэн турар, маҥнай киэ-

Национальнай оскуола концепциятын—олоххо!

Төрүт буортан силистэнэн

Саха ыччата оҕо эрдэҕиттэн төрөөбүт буоруттан силистэнэн мутуктанан иитиллиннэҕинэ, норуотун тылын барҕа баайын, кини үтүө үгэстэрин чаччы-бавчы этиэр-хааныгар иҥэриннэҕинэ эрэ саха омук быһыытынан чэчирин сайдыа. Дьэ ол иһин үүнэр көлүөнэни национальнай культураҕа уһуйуута, өбүгэлэрбит үгэстэриҥэр үөрэтиигэ, киниэхэ төрөөбүт норуотун кутун-сүрүн иҥэриигэ оройуон оскуолаҕа киирэн иннинээҕи саастаах оҕолорун тэрилтэлэрэ сыал-сорук оҥостон үлэлии сылдьаллар.

Бүгүн оройуон бинир бастыҥ үлэлээх Кытаанахтааҕы дьаһыла-садын туһунан билиһиннэриэхпит.

▷ ◁

ҥи кэпсэбитин үтүктан кэпсиигэ, онтон бэйэтэ айан кэпсиигэ үөрэнэр. Анна Гавриловна сүрүн болҕомтотун оҕо мэсаабакка, толкуйдаан, сааһылаан кэпсиигэр уурар. Иннинэн, болҕомтотун оҕо хайдах туттан туран кэпсиигэр туһаайар. Ити барыта улахан суолталаах. Дьон иннигэр тыл эстэтиитэ культуратын детсадтан ыла үөрэтиэххэ наада. Өйтөн айан кэпсээнин оҕоҕо, биллэн турар, ыарахан, маны интэриэннэ элбэх үлэни ситиһэр. Ол түмүгэр оҕолор хоһоон айарга кыттан холонор буоллулар.

Кытаанахтааҕы дьаһыла-сад былырыын Якутскайдааҕы телевидение «Түннүк», «Оҕо-оҕо эрдэхха» биэриилэригэр уһуллубута. Эмиэ аастыт сылга оройуон иннигэр, быйыл Чыаппараҕа концерт көрдөрөн дьон биһиҥэбилин, махталын ылбыта. Фольклору билэллэрин дьон-сэргэ сохпута-махтайбыта.

Киниилэр опыттара оройуонна эрэ буолбакка, республикаҕа тарҕанар. Амматтан, Таатааттан, Маҥа-Хаҥаластан кэлэн үөрэнэн, элбэҕи билэн-көрөн бараллар.

Сылын ахсын педагогическай аҕыыларга активнайдык кытталлар. Быйыл алта дакылаат киирэн, алтыан биһиҥэбили ылбыттара.

Е. ЕГОРОВА.

С. А. НОВГОРОДОВ ААТЫНАН

Райсовет президиумун 1991 сыл ахсынньы 25 күнүгэр буолбут мунньаҕа Чурапчы орто оскуолатыгар саха бастакы лингвист-ученайа Семен Андреевич Новгородов аатын иҥэрэр туһунан уураах.

СУРУК СУОЛУН СОНОРДООН

Екатерина уонна Дмитрий Петровтар уон оҕону төрөтөн, иитэн-аһатан олороллор. Иккиэн анал үөрэҕэ суох үлэһиттэр. Кыра оҕолоро 3 саастыы туолара чугаһаата, сэттэ оҕолоро маннааҕы орто оскуолаҕа үөрэнэллэр. Иналлэх аҥа хамнастара кыра, бу ас-таҥас сыаната ыараабыт кэмнэр туох да чэпчэтиини ылбаттар, бэл диэтэр, аастыт сылларга пособиелара да сарбыллар түбэлтэлэрэ баара. Сокуонунан хаһан туһаналлара буолла?

Эдьиийдэрэ
А. ТРИТОНОВА.
Мандаҕаайы.

х х х

Бу сурукка эппизт биэрэриҥэр оройуон Советын дьахталлары кытта үлэҕэ отделын үлэһитэ Ж. И. Васильеваттан көрдөстүбүт:

Бу сурук сүүньүнэн Болуҥур сельсоветыгар сылдьан Е. К. Петрова оҕолоругар пособие уонна көрүллэр компенсациялар төлөнүүлэрин бэрэбиэркэлээтим. Е. Петрова Болуҥур сельсоветыгар уоруоҥданан үлэлиир уонна маҥнык пособиелары ылар; оскуолаҕа үөрэнэр сэттэ оҕотугар хас биирдиэлэригэр ыл аайы 40-нуу солкуобайы, онно эбии оройуон коэффициентын (алтыныыта диэри ыйга 392, алтыныыттан ыйга 492 солк.); үс ыра оҕотугар хас биирдиэлэригэр ыйга 80-нуу солкуобайы уонна онно эбии оройуон коэффициентын (алтыныыта диэри 336, алтыныыттан 408 солк.); итинн таһынан алталарыгар диэри саастаахтарыгар—50, 6-тан 13-гэр диэри—60, 13-тэн 18-гэр диэри саастаахтарыгар 70 солкуобай кварталлаах компенсация төлөнөр. Биирдэ бэриллэр компенсация оҕолор саастарыттан көрөн 13-гэр диэри 200 солк., 13-тэн үөһэ 250 солкуобай төлөммүт. Аастыт сылларга бу дьиэ кэргэнэ оҕо пособиета бэриллибит. Кеннорут, кэмэйэ эрэ ыра эта. Онон үгэсүү олоҕо суох.

Ааҕыллыбыт сыл ахсыннары 17—18 күннэригэр Москваҕа үлэ, сэрии уонна СССР Сэбиэдиссийэлээх Күүстэрин ветераннарын Бүтүн Союзтааҕы иккис конференцията буолан васта. Конференцияҕа, Литваттан ураты, урукку 14 союзнай республика делегаттара кэлбиттэр. Саха ССР-тан Россия делегацията составыттан икки делегат быыбарыллан киирбитэ. Иккиэ тыллан үлэ, сэрии ветераннарын республикатааҕы Советын председателэ А. Л. Дохтуровы кытта бара сырыттым.

Конференция бэлэс боппуруоһу дьүүллэстэ. Бэлэс сүрүн боппуруоһунан ветераннар уонна нэһилиэнньэ кыаммат аҥаатын социальнай олохторун, бырааптарын көмүскээһин буолла. Ветераннар Бүтүн Союзтааҕы тэрилтэлэрин Устааба ыытыннылар.

1993 сыл. ветераны түмэр Бүтүн Союзтааҕы ветераннар Советтарын үлэтин сүрүн туһаайыытынан ветераннар уонна нэһилиэнньэ кыаммат аҥаатын социальнай олохторун, бырааптарын көмүскээһин буолбут. Ол үрдүнэн сорох туруорсар боппуруостара үрдүкү тэрилтэлэринэн ойоммөккө, ууруахтар туолбаккалар, ааҥ кэмнэ Союз үрдүнэн ветераннар тэрилтэлэрин үлэлэрэ, олохтоох биллэрдик мөлтөөбүт. Ол да буоллар СССР Верховнай Советыгар, СССР Президенигэр ветераннар интэриэстэрин көмүскээн сылы, улахан боппуруостар туруоруллубуттар. Олор истэригэр СССР Верховнай Советын иһиннэ ветераннар олохторугар, үлэлэригэр комитекка болох тэриллибит. Оттон СССР Президена бу туруорсууга эпиэт биэрбэтэх.

СССР Верховнай Советыгар ветераннар тэриллэриттэн 75 народнай депутат үлэлиир. Кинилэр ааҕыллыбыт боппуруоһу туруорбуттар. Саамай дьоһуннаахтарыттан пенсияны эптэрии, инбэлиидтэри социальнай өрүтүнэн көмүскээһин, сыаналар ыараатыннарынан дохуоту үрдэтии буолбуттар. Депутаттар государственнай эргиэнэгэ ветераннарга табаары, бородуукталары ааччыллыбыт сыананан атыылыырга туруорсуулара өйөбүлү ылбатах.

Бүтүн Союзтааҕы ветераннар Советтарын үлэтин улахан итэҕэйиннэн боччумнаах проблемалары бириэмэтигэр быһаарсан испэтэ, сыанабыл биэрбэтэ, ветераннар күүстэрин түмэ тардан испэтэ буолбут. 1991 сыл атырдьах ыйын 19 күнүгэр государствоҕа ыксаллаах балаһыанньаны биллэрбит комитет уураахтааҕын уонна норуокка ыытыллыбыт өйөөн, Совет президиумун аҕыйах киһилээх бюрота бүтүн Союз ветераннарын заттарыттан уураах ылымыта улахан сыыһанан аҕыллан көтүрүллүбүт. Бу улахан сыыстаалаах уонна юридическай өрүтүнэн дьыгыннаах суох уураах тахса сылдьыыта ветераннар тэрилтэлэрин авторитетын улаханнык түһэрбит. Москваҕа, дойду сорох регионнарыгар, куораттарыгар ветераннар тэрилтэлэрин сабыталыы сылдьыыбыттар.

Совет биһиги советскай кэмнээҕи историябытын, Октябрь уонна Аҕа дойду сэриитин событиеларын токурутан көрдөрүүнү, дойду экономическай, оборонай кыаҕын бөҕөргөтүүгэ кыргыдьаҕас колуонэ киллэрбит кылаатын, үтүө-лэрин мэлдьэйэргэ соруннуулары, пааматынныктар суолталарын түһэрэр ангардастыы хараардар дьаһаллары утары охсуспут. Ветераннар оруолларын намтатыы түмүгэр кинилэр ыччаты патриотическай иитиигэ үлэлэрэ молтоёбут.

Ветераннар Советтара, кини президиума ветераннар, кыаммат нэһилиэннэр туһугар араас ааптан өрүттээх чэпчэтиилэри туруорсан 1988 сыл ыам ыйын 12 күнүгэр СССР Министрдэрин Советын, профсоюзтар Бүтүн Союзтааҕы Советтарын уураахтарын таһаартарары ситиспиттэр. Маны таһынан Ульяновскай уобалас көҥүлэ-эйиннэн дойду үрдүнэн «Кыһамньы» программа ылылыбыт. Манна нэтах хаһаайыстыбаны сайыннарыы коруллубут.

Сотоорутаанга диэри пенсионердар 70 бырыһыанньарын пенсията дьадайыы кирбиитин быдан аллара өрүтүгэр турбут эбит. Оны үрдэтэргэ күүскэ туруорсаннар 30 мех. пенсионердар, кыамматтар кыра кэмэйдээх пенсияларын, пособиеларын үрдэтии туһунан Сокуон ылылларын ситиспиттэр. Ол үрдүнэн кыамматтар босхо эбэтэр чэпчэтиллибит сыананан атыылыыллар, пенсия таһынан пособие биэрэллэр, коммунальнай өнөлөрүнэн босхо туһаналлар. Республикалар, уобаластар, ороһуоннар истэринэн ветераннар, кыамматтар боппуруостарынан дьарыктаналлар министерстволары, комитеттары, комиссиялары тэрийтэлэбиттэр. Итиитүмүгэр ветераннар активностара үрдээбит, ыччаты ыытта ыыса сибиэстээхтик олороллор, үлэлиллэр эбит.

Улахан кэпсэтии приватизация тула барда. Бастакы уочарат ветераннар, кыамматтар босхо, чэпчэтиллибит сыананан туһаныахтаахтарын туһунан этилиннэ. Билигин баар баай-дуол—кырдьаҕас колуонэ дьон үлэлэрин түмүгэ. Ону учуоттаан үгүс тыл этээччилэр ССКП учуотугар сылдьыбыт балыһалары, санаторийдары, пансионаттары, сынньанар дьиэлэри ветераннарга, кыамматтарга биэрэргэ эттилэр. РСФСР Верховнай Советын ветераннарга комиссиятын председателин солбуйаачыта А. И. Белашов РСФСР иһиннэ ветераннар, кыамматтар тустарыгар үлэлиир управлениены аһар наадалааҕын туһунан этэ.

Саха Устаап бигэргэтиллиннэ. Үлэ, сэрии уонна Сэбиэдиссийэлээх Күүстэр ветераннарын Бүтүн Союзтааҕы Совета Союз суох буолбутунан Суверенный государстволар түмсүүлэрин үлэ, сэрии уонна Сэбиэдиссийэлээх Күүстэр ветераннарыгар тэриллэтэ диэн уларытылынна. 110 чилиэннээх сүрүннүүр совет быыбарданна, президиумун председателинан Н. В. Шаповалов талыллыбыта.

А. СИВЦЕВ,
сэрии, үлэ ветераннарын ороһуоннаах советын президиумун председателэ.

Ветераннары, кыамматтары көмүскээн

ТҮМСҮҮЛЭЭХТИК ҮЛЭЛИЭҢИН

Р. М. Саввин «Тэхтиргэ тэптэримиэҥин» диэн суругар харда

Сэтиньиигэ Чурапчы орто оскуолата Саха ССР Верховнай Советын Председателигэр, билигин Саха республикатын бастакы Президенинэн талыллыбыт М. Е. Николаевка Аһаҕас суругунан бэйэтин модьуйуулларын туруорсубута. Ону «Саҥа олох» хаһыат ноҥуо көруот үөрэҕириитин туйгуна, үлэ ветерана Р. М. Саввин «Тэхтиргэ тэптэримиэҥин» диэн суругу бэчээттэтэн утарбыта. Биһиги сурук сорох түгэнигэр тохтуохпутун баҕарабыт.

Роман Максимович республика бэйатэ да кырыымчыктык олордоҕуна «аҕал» диир, забастовканан куттуур сиэрэ суох быһыы диир. Забастовка бу—үлэһиттэр үрдүү салалталарын кытта тыл-тылга киирсиспит буолуулларын үрдүү формата. Наада буоллаҕына забастовкалааһын Россияҕа сокуонунан бобуллубат. Биһиги сурукпутугар забастовканы хайаан да биллэриэхпит диэбэтэхпит, онуоха бырааптаахпытын тоҕоҕолоон бэлиитэбиппит.

Биһиги ураты ыарахан кэмнэ олоробут. Б. Ельцин телевизорынан интервьютугар сыана үрдээһинэ сыл аҥарын устата салҕанан барыа диэн биллэрбитэ. Оннук түбэлтэтигэр аҥардас хамнаска олорооччулар, кыра пенсиялаахтар олохторо быста дьадайыыта тиийиэн сөбүн туһунан биллилээх экономистар этэллэр. Саҥарбакка иэстэххэ, салайар орган хаһан эрэ биһиги усулуобуйабытын көрөн тупсарыа диэн уруккулуу бүтэйдии эрэнэн олордохпутуна, социальнай өрүтүнэн көмүскэлэ суох нэһилиэннэ сорох арангатын рынок ахулата аһыныыта суох маҥнаастаҕа хонон турдах ахсын чахчы буолан иһэр.

Автор 140 учууталы, интэриэччиилэри түмэр бөдөҥ коллективы бэйэтин эрэ иннин көрүнэр, холумтана ыараҕас диэн буруйдуурга, кырдьаҕастартан, совхоз рабочайдарыттан кыбыһыннара сатыыра учууталлар айдаана тардан атыттары үтүгүннэрбэтиэр диэн хайыҥ охсунарга тэҥнээх.

Роман Максимович учууталлар балаһыанньаларын үрдүкү салалта биллэр диэр. Биллэрэ буолуо, ол эрээри рынокка киирии ыарахан кэмигэр, сыаналары босхо ыытыы тиэрэбит күннэригэр биһиги олохпутугар күттүөннээх уларыйыы суох, тиэрэх буолуох айылаах уларыйыы өгөһүллүө илик.

Биһиги туруорсуулардыт ороһуон иһиэн кыайан быһаарыллыбат туруккка киирбитинэн, бюджетнай тэрилтэ буолар бытыгын, тыа сирин барыларын олохторугар болҕомтону тарда ситаан М. Е. Николаевка быһа туруорсубуппут. Оҥон биһиги бэйэбитин эрэ көрүнэр буолбатахпыт диэн саныыбыт. Холобур, Чурапчы орто оскуолатын таас варкана хаһан тутуллан бүтүөн туһунан ороһуон араас таһымнаах мунньахтарыгар, салайаччыларыгар, элэс курдук кэстөн аһар депутаттарга этэн эрдэ-былаа тылбыт баранна да, чопчу хоруйу ылбатыбыт. Салайаччылар кыаллыбат өртүн кэпсиллэр, ыарахаттары тулуйарга ыгыраллар. Якутскай куорат 3 №-дээх оскуолата суулан, оҕолор үс-түөрт сириэн үөрэхтэрэн туһунан хаһыаттар сирэйдэригэр айдаан бөҕө. Оттон тыһыынчаттан тахса үөрэнээччилээх ороһуон саамай улахан оскуолата 11 сириэн солбуйыллыбыт тухары ыыллан үлэлиирэ уустугун туһунан аһаҕастык этиллибитин ороһуону көтүө суоҕа этигит диэн этии уруккулуу саба быраҕан айаҕы бүөлэһиин буолбатах дуо?

Хамнаска коэффициеннары, надбавканы государство биһиги тыйыс айылҕалаах, уһун кыһыннаах усулуобуйаҕа үлэлиирбит иһин көрөр. Оччоҕо тоҕо ол чэпчэтиттэн полуок тутуллуохтааҕый? Бу учууталыттан, рабочайыттан тутулуга суох тыа сирин бары үлэһиттэригэр сыыһаннаах. Манна хамнастан полуогу туттарбат туһуван этиллибэт.

Сыаллаах уруу Саха сирин промышленнай ороһуоннарыгар барылларыгар баар. Правительство ону салгыы хаалларар туһунан туруорса олорор. Оттон олохтоох тыа сирин дьоно тоҕо туора тутуллуохтаахтарый?

Сылга бирдэ эмтэтэрэ уонна үлэһиттэр сыныалаҥна тахсалларыгар пособиены көрүү биһиги бирэ дойдулаахпыт В. М. Кладкин салайар совхозтар кирбитэ ыраатта. Промышленнай ороһуоннарга эмиэ баар. Оҥон бу туруорсуу аһара барыы буолбатах.

Оҕо бириэздэтин тэрийэн оскуоланы туттарыы туһунан саная ыстатыйаны сытыырхатыыта эрэ туттуллубут буолуон сөп. Идэтийбит тутаччыстар бириэздэлэрэ кыайбаттарын оҕолор кыайыахтара диир хайдах да табыллыбат.

Аһаҕас сурук кэннитэн оччолорго вице-президенткэ кандидат В. А. Штыров кэлэ сылдьан таас оскуола тутуутугар көмө бириэздэ туруортарыах буолан эрэнэрбитэ. Билигин вице-президент ол тылын толорорун күүтэбит. Оттон Норуот үөрэхтиитин министрин солбуйаччы М. И. Егоров тутууну үбүлээһинигэ ханнык да хааччах суох буолуоҕа диэбитэ. Оҥон «Атропромстрой» МПМК дьаныһан үлэлээтэҕинэ, тутуу бүтүөх курдук буолла. Ити барыта коллективтэн түмсүүтүнэн ситиһиннэ диэн саныыбыт.

Биһиги туруорсуулардыт Дириҥнээҕи агропромшколаттан ураты ороһуон бары оскуолалара, Нам, Томпо, Бороҕон, Ытык Күөл, онтон да атыттар оскуолаларын коллективтара өйүүлэрин биллэрдилэр. Туруорсуулардыт туолар түгэнэригэр ороһуон бюджетыгар республика сиртэн хостонор баайын дохуотуттан тыа сирин дьонун олоҕо тупсуутугар үп ананыыта кэҥиэ этэ.

Улуу өйдөөхтөр хаппык баҕарар дойду сир уонна үөрэхтэһиин боппуруостарын таба быһаардаҕына эрэ мунутуурдук сайдар кыахтааҕын туһунан этэллэрин өйдөөн-саная турраммыт, бэйэбит нс кыахпытын туһанарбытын мэһэйдэспэккэ, тыабыт сирэ чэлгийэ сайдарын, олохпут тупсарын туһугар барыы бириэ туран түмсүүлээхтик үлэлиэҥин.

Чурапчы орто оскуолатын учууталлара: А. Борисова, Е. Монастырева, А. Иустинова, Е. Сивцева уо. д. а.—барыта 15 киһи.

КОЛХОЗКА ТӨННҮӨХ БААРА

(Бүтүүтэ. Иннин 4.с стр. көр).

бөдөҥсүйбут колхоз 40 бырыһыанын ылбыт эбит буоллаҕына, билигин ол 40 бырыһыанын ылыахтаах диэн саныыбын. Дуубанан үллэстии буоллаҕына кыра сирдээх улахан бөһүөлэктэр, баҕарбаталлар даҕаны, от-бурдук тиийбэтиттэн сүөһүлэриэстэрин аччатарга күһэллиэхтэрэ. Оччотугар ороһуон сүөһүтэ, элбиирин оҥнутар, аҕыйыырыгар тиийиэҕэ. Кыра учаастактарга бараччыларга араас эпчэтиилэри оҥоруохха, олохтуохха эмиэ сөп. Ол сүөһү-ас дэлайиитигэр тиэрдэрэ чуолкай.

Бас билии араас кэрүгэ баар буоларын утарбаппын. Баайынай хаһаайыстыбаннан барар ыахтаах ыаллар, аймахтыылар бэйэлэрэ дьаһаналлара сөп. Кинилэр үгүс эти, үүтү өнөрдүвар, онуоха соптоох усулуобуйалары тэрийиэххэ. Манна бинир куттал баар. Дьиҥнээхтик үлэлиир, бородуукчуйаны дэлэччи өнөрөн таһаарер баҕалаах дьоннор аҕыйахтар. Үгүстэр, бэлэмнэ уоттар. Бастакынан, ыарахан кэмнэргэ ыарахан сыалдьарга тардыһаллар. Оннук дьоҥҥо 70 сылы быһа муспут баайбытын-дуолбутун ыарбыт табыгаһа суох буолуоҕа. Партия, билигин төһө даҕаны политическай олохтоох туоракабытын иһин, саха норуотун хараҕын аспыта, харанга олохтон билиҥҥи сайдыылаах үйэҕэ үктэннэрбитэ. Оҥон бу булкуурдаах кэмнэ кини оҥнутар хаалбыт былаас (райсовет) дьонун-сэргэтин сиргэ-халлаан кинн ардыгар рэмэмит дьоннор, сыныалаҥнык сылдьарга тардыһаллар. Оннук дьоҥҥо 70 сылы быһа муспут баайбытын-дуолбутун ыарбыт табыгаһа суох буолуоҕа. Партия, билигин төһө даҕаны политическай олохтоох туоракабытын иһин, саха норуотун хараҕын аспыта, харанга олохтон билиҥҥи сайдыылаах үйэҕэ үктэннэрбитэ. Оҥон бу булкуурдаах кэмнэ кини оҥнутар хаалбыт былаас (райсовет) дьонун-сэргэтин сиргэ-халлаан кинн ардыгар хаалларара, хайдах даҕаны дьаһанын диирэ сыыһа. Ол кэнэҕэскитин кэмсилгиннэх буолуоҕа. Биһиги олох муударатын саҥа өйдөөн эрэр, историябыт саҥа саҕаланан эрэр норуот буолабыт.

Совхозтар ыылланнар, колхозтар да тэриллибиттэрин иһин, салайар, сүрүннүүр орган наада буоллаҕа туруоҕа. Оҥон биһиэхэ райсовет баара тыын боппуруоспут. Сорохтор эллэх эти, үүтү оҥордохпутуна батаҕар сирбит суох буолуоҕа диэн саныыллар. Ол иһин этэбин иннинни көрөр, былаанныыр хайаан да наада диэн. Холобур, райсовет хас бириэдин колхозтарынан сорудах тиэрдэн, ханна батарарын, туугу атыылыахтааҕын сүрүннэн биэриэхтээх. Былаанна, дьаһалга үөрэммит дьоҥҥо, муус сатаатар, бастакы кэмнэргэ ол хайаан да наада. Кэлин сыыйа олохторун булан барыахтара.

Онон быһымахтык быһыланыыларын, хаһаайыстыбабытын, баайбытын-дуолбутун олорчуттан бирдин ылынан ыһыыларыг. Сэрии уонна үлэ ветерана В. С. Лыткин «Кэскиллээхтик толкуйданыахха» диэн теоретическай «Саҥа олохха» бачаэттэппит ыстатыйатын болҕойон аҕаргытыгар ыытабын. Кини хаһан баҕарар механизация сүнкэн оруолу ылыаҕ диэһиннэ даҕаны улахан суолталаах диэн саныыбын. Оттон бириздиэн хаһаайыстыбалар механизацияны, автоматизацийны олохха киллэрэр кыахтара суох. Үчүгэйдик толкуйданан иннинэ кэскилбитин түстүөхүг.

Г. ЕГОРОВ.

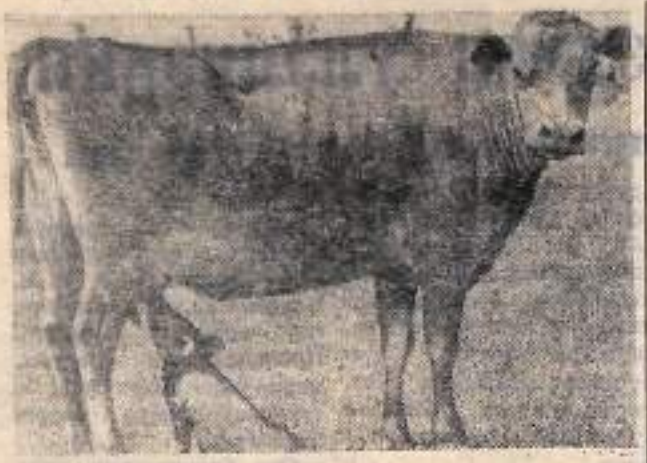

Америка фермерэ Ричард Петерсон биир сарсыарда оҕото суох ынаҕа Джесси «уолчаанчаан» хаалбытын көрөн соҕуйуу бөҕөнү соҕуйбута. Онтук үнүлүччү туох да суох эрээри, арай «уолчаммыт» торообутэ аҕыс нэдиэлэ буолбут чооску этэ. Кини, барытыттан сылыктаатахха, ынах үүтүн ордорбут быһыылааҕа. Фермер бэйэтэ кэпсиирицэн, билигин «булумньу» оҕо саҥа нйэтиттэн харыс да сирэ хаалбакка сэҥдэйдэһэр.

(ССТА фотохрониката).

ЭҔЭРДЭЛИИБИТ!

Күнду кыысын, эдьиийбитин Хадаар орто оскуолатын учууталын КАПИТОНОВА Светлана Петровнаны 50 сааһын туоларыгар истиҥник эҕэрдэлиибит. Курдуттун доруобайдык, дьоллоохтук-соргулаахтык үөрэ-көтө сылдьаргар баҕарабыт.

Нйэн Ульяна Федоровна Сидорова, балтыларыҥ Анна, Еля, Пелагея, Ирина, быраатларыҥ Иван, Петр, Дириҥ, Мэҥдиги, Михайловка бөһүөлэктэриттэн.

x x x

Тапталлаах нйэбитин, эбэбитин, кийиппитин БЕЛОЛЮБСКАЯ Матрена Романовнаны 55 сааһа уонна ааҕыбытын, эһэбитин, уолбун Борис Ксенофонтовичтыын ыал буолбуттара, алаһа дьиэни тэриммиттэрэ, торҕо буруону ураарыллыттара 30 сыллара туолуулларыгар истиҥник эҕэрдэлиибит. Кинилэргэ туйгун доруобуйаны, үөрүн дьоллоох олоҕу, кырдьыы, ыалдьыы диэн тугун билбэттэригэр, мэлдьи иллэҥтик олороллоругар, аймах-биллэ дьоннорун, табаарыстарын мэлдьи үөрдэ-көтүтэ сылдьалларыгар баҕарабыт.

Оҕолоро, сиэннэрэ, кийиттэрэ, күтүөттэрэ, нйэдэрэ, аймахтара.

Күнду кийибитин сэрии уонна үлэ ветерана МАКАРОВ Алексей Трофимовичы 70 сааһын туолар юбилейынан итиҥник, истиҥник эҕэрдэлиибит. Ааҕарабыт ыстаал доруобуйаны, үөрүн дьоллоох олоҕу.

Кэргэнэ, оҕолоро, кийиитэ, сиэннэрэ.

x x x

Күнду кэргэммин, ааҕарбытын, эҥэбитин ПОПОВ Николай Максимовичы 60 сааскын туолар үөрүүлээх юбилейынан итиҥник, истиҥник эҕэрдэлиибит. Өр сылларга чэгиэн-чэбдик сылдьан оҕолоруҥ, сиэннэриҥ үөрүүлэриҥ тэҥинэ үөлэстэрсэр баҕарабыт. Уханар кыһаҥ уота умуллубакка, өссө да күөдьүйэ туруохтун.

Кэргэниҥ, оҕолоруҥ Антонина, Иван Андросовтар, Татьяна, Анатолий Поповтар, сиэннэриҥ Гена, Максим, Коля, Миша, Толя.

БИЛЛЭРИИ

«Информ-экспресс Лимитед» норуоттар икки ардыларыгаалы информационнай кинн бастайааннай эбэтэр быстах кэмнэ кыраныысса таһыгар тахсыахтарын баҕарар гражданнарга ыытар:

1. АХШ Государственнай Департаменыын анкетата (бастайааннай олох-суйа барар туһунан).
2. Канада Посольствотын анкетата (бастайааннай эбэтэр быстах кэмнэ үлэ көрдөһүү туһунан).
3. Австралия Посольствотын анкетата (бастайааннай эбэтэр быстах кэмнэ үлэ көрдөһүү туһунан).
4. Соҕуруу-Африканскай Республика Лондоннаагы Посольствотын анкетата (бастайааннай эбэтэр быстах кэмнэ үлэ көрдөһүү туһунан).

Итэриэнэргиир анкетаҕын ылар туһугар «249020, Обнинское отд. ПСБ, р-сч. № 111461651» диэн аадырыскаа 75 солкуобайы переводтуохтаахтын.

Сайаанка-суруйар хоһуу переводу ыыппыт квитанциятын уган ыытыахтааххын. Онуоха квитанция нүөмэрин уонна переводу ыыппыт күнүгүн-дьылын бэлиэтэнэн хаалыахтааххын. Сурук маанык аадырыска ыытыллар: **«119517, г. Москва, а.я № 2, «Информ-экспресс Лимитед».**

«Мыҥдаҕаайы» совхоз дирекцията, профкома совхоз рабочайыгар Ноев Петр Кириллович нйэтэ

НОЕВА Матрена Игнатьевна

олбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Эрилик Эристин аатынан совхоз администрацията, профкома колхозтаах тутуу ветераныгар Собакина Евдокия Прокопьевнаҕа, Саха ССР тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһита Сидоров Семен Егоровичка таптыыр эдьиийдэрэ үлэ ветерана

КОРЯКИНА Анна Прокопьевна

ыалдьаҥ олбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Таптыыр эбэбит

КОРЯКИНА Анна Прокопьевна

уһуннук ыараханнык ыалдьан 75 сааһыгар олбүтүн, дириҥник курдуйан туран, барыы аймахтарбытыгар, биллэр-дьоммутугар иҥитиннэрабит.

Кийиитэ, сиэннэра.

◆ *Эдэр төрөппүт, маны туһан* ◆

ОҔОЛОРБУТУН САХАЛЫЫ ААТТЫАҒЫҢ

Ааттары үөскэтэр наука ономастика салаата антропонимика диэн аатын быһаарыынан дьарыктанар. Антропонимика норуот быдан былыргы историятын, культуратын, итэҕэлин сорох оруттарын, норуот төрөөбүт тылын кыаҕын, баайын көрдөрөр.

Саха омук буолан туран, наар нууччалыы аатталанарбыт олуонатыа кэстөрө, ийиллэрэ үгүс буолаччы. Үгүс омуктар, норуоттар бэйэлэрин омуктарын тылынан аатталлара истиҥхэ-биллиҥхэ үчүгэйэ бэрт, кийи эрэ кэрэхсиэн курдук. Оҕобутун сахалыы аатыах этибит да, аат олус аҕыйах, тура-тура уонча эрэ аат буолар диэччи төрөппүттэргэ комө буоллун диэн бу испиийэни эйиги бөлөмтөҕутугар таһаарабын.

Биирдэ, сахалар эмиэ бэйэбит сиэрбитин-туоммутун тоҥуйэрэ сатыыр сэргах бириэмэбитигэр кэлэр кэскиллэрбитин ыччаппытын сахалыы аатталаан, биир эмиэ кырата суох суолталаах, бэйэбитэ эрэ тутулуктаах үлэни нилиэриҥ-сатаныаҕыҥ.

Маннык биирдэ таба ейдүөххэ наада: сахалыы аатты үөрэнии, истэ үөрэнии диэн баар буолара наада. Дьиҥ сахалыы аат бастааҥ истэргэ олуона курдук. Истэ, аатты үөрэнэхха, кимиэхэр үчүгэй, миниьигэс, ис киирбэх буолан хаалар. Оччоҕо оҕотун сахалыы аатта төрөппүккэ сүрөөрбыларыгар чугастык киирэр, оҕоҕо бэйэтигэр да кутугар-сүрүгэр чугас.

Сахалар нйэ айылҕаттан бэйэтиттэн ылан ааттаан от-мас, хамсыыр-хаамай, көтөр-сүүрэр айылҕа костүүлэрин аттарыынан былыр-былыргыттан таптаан аат ылынар үгэстээхтэр эбит.

Мин байэм сахалыы аатты интэриэнэргэн муспутум, хомуйбутум сүн ыраатта. Саха тылын учуутала буолан туран, үөрэтэр оҕолорбор «Сахалыы аатты тоҕо билэҕиҥ?» диэн конкурс-уруок ыытаччыбын. Үөрэнээччилэр сахалыы аатты хомуйан испиийэктиллэр, саҥа аатты үөскэтэн, холбоон көрөллөр. Оҕолор сахалыы аатты сүрдээх диэн интэриэнэргиллэр эбит дии саныыбын.

КЫРГЫТТАР ААТТАРА

Абакайдада, Айта, Айтальын Куо, Айыы Куо, Айыына, Ача, Арылыйа, Айдаарка, Айхалаана, Арыйаана, Алгысчаана, Айаана, Аайа, Амгалена, Аммачаана.

Барахсаана, Быыйа, Бахсылаана, Буойа, Бычыкаа.

Дайаана, Далбарай, Дайыына, Долгунча, Дыгыйаана, Дойдууна, Добуна.

Дьылыстаана, Дьулустаана, Дьэдьэн, Дьырыбына, Дьирибинэ, Дьэлиэнэ, Дьиэрэнэй, Дьоллооно.

Күөгөгэй, Күннэй, Кыыдаана, Кыыма, Кыыча, Кэрэ, Кэрэчээнэ, Кыталык, Куо, Күнчээнэ, Көмүс, Күөгэйэанэ, Кэрэйэанэ, Кинсчээнэ, Кустукчаана, Күн Чөмчүүк, Күн Куо, Кэскил, Кырачаана, Кэрэмэсчээнэ, Кюнсена.

Лаглайа, Локуора, Лиэнэ.

Мичийа, Мичээрэ, Мутукча, Мыскыйа, Майачаана, Маанычаана, Моонньоҕон, Марба.

Нарыйа, Намыйа, Насыйа, Нусхайа, Ньургууна, Ньургустаана, Ньургуйун, Нарыына, Нуорал-дьыма, Ньыкаа, Нюрбина, Намычаана, Нускуйа.

Сайаара, Сайыына, Сандаара, Сардаана, Саттайа, Сарсылаана, Сардаана, Саймаара, Сыдьаайа, Суоҥалдьыйа, Сахаайа, Сыгырыана, Соргулаана, Симэхчээнэ, Сябакки, Сахалена, Сагайэанэ, Сайсары, Суруйаана, Сугунчаана, Сулусчаана, Сыкына, Сунтаарка, Сандалана, Сибиктэ, Сыгыйык.

Тайаара, Татыйык, Талбаана, Тууйа, Туйаарыма, Туллук, Туналык, Тюркана, Тырымнаайы, Табачаана, Туймаада, Тойукчаана, Тамайаана, Таптанына, Тыаһааны, Таттина, Тугутчаана.

Уруйдаана, Уйгулаана, Уйсена (Уйбаан сиэнэ).

Үүйэ.

Оҕуруо, Отончооно.

Өлүөрэ, Өлүөнэ, Өргөйөөнө, Өруэлчээнэ.

Чээнэ, Чэрэлийэр, Чэмалкиэ, Чөмчүүк, Чороонко, Чуораанка, Чокуурка, Чуруставна, Чампа, Чаара, Чарана, Чайпа, Чуура, Чурапчинка.

Хаарчаана, Харыйаана, Хатынчаана, Хомусчаана, Хотойооно, Хадаарка.

Эрэлчээнэ, Эйэчээнэ, Элиэнэ, Эйэонэ, Эйэмпирэ.

Ыйчаана, Ырачаана, Ырыачаана, Ыраайа, Ымыыла.

УОЛАТТАР ААТТАРА

Айаан, Айаал, Айан, Айаныыт, Айдаар, Айхал, Аймаҕа, Айсен (Айыы сиэнэ), Алаас, Албан, Алгыс, Арыал, Атамай, Ахсым, Ардах, Аартык, Айыллаан, Алтан, Арыйаан, Алмаас.

Баал, Батас, Баатыр (Бөотур), Быйаҥ, Байбаҥтай, Байанай, Барахсан, Балта, Бахсы, Бигэ, Билгэ, Бойуот, Болот, Буркун, Буурай, Бэрсэн, Будьуру, Бойобуой, Бухатыыр, Боло, Бизбэй, Бүлүү (Вилюй), Быттааны, Быргый, Бурустаан, Бэдэр, Болгуо.

Дабаан, Далан, Далбар, Дапсы, Дархан, Добун, Доҕор, Долбор, Долгун, Дохсун, Дуолан, Дуораан, Дыгын, Даадар, Дьоҕогой, Дьоро, Дьуорантай, Дьуур, Дьулуур, Дьол, Дьулус, Дьулустаан, Даҕанча, Дойомпо, Доҕоччук, Доҕордуур.

Илгэ, Илин, Игидэй.

Киэбэн, Кустук, Кутуйук, Кулаустуур, Кус, Күндүл, Кылыһах, Кыстааныс, Күлүм, Кылыс, Күнүк, Кытаанах, Күндэли, Кыпат, Кылаан, Кыыдаан, Кыым, Кэс, Күндэ, Кулуйун, Көмүөл, Кыстыктаан, Кыыллаай, Кыраһа, Кэпчээрэ, Кыайыы, Кэрэмэс, Кылбайаан, Куобах.

Лоокуут, Локой, Лэгиэ, Лэглээр.

Маана, Маҕаратта, Маҕачаан, Мас, Мичил, Мичээр, Мохсоҕол, Мэндэ, Мүлдьү, Мандыс, Мандай, Мэҥэ, Мачча, Мытыйыны, Мычаар, Модун, Манчаары.

Ньургун, Ньургустаан, Нам, Намыгаар, Нуолур, Нус, Ньээнэ, Нуһалы, Номох.

Саарын, Саҥа, Сата, Сатарча, Силис, Сиэл, Солук, Сулус, Сыдыыс, Сыыдам, Суонда, Суол, Суба, Суг, Сырал, Сэлэ, Сэҥэл, Сэргэхчэй, Сэргэ, Суорун, Соргу, Сортучаан, Силлиэ, Сыккыс, Сахаян, Сабирдэх, Сахалай, Суба, Сарыал, Сээрэкэн.

Таппанча, Тайҕа, Туорах, Тутут, Туллук, Туруйа, Түргэн, Тимир, Тойук, Томмот, Туйгун, Тиит, Тыаһыт, Тиинчээн, Тумара, Туундара, Таптал-Талба, Таттин, Таммах, Тускул, Тумат, Тыал, Тоотуй, Толбон, Табыстаан, Табык, Тайман, Тыгын.

Уруйдаан, Уйгулаан, Уран, Уйгу, Уолан, Уот, Уруун, Уус.

Үрэл.

Омоллоон, Омоҕой, Олоҥхо, Одун, Орхон.

Өксөкү, Өргөн, Өргөс, Өркөн, Өруэл.

Хаҥалас, Хайахсыт, Хатас, Хатыс, Хоро, Хочуон, Хаарчаан, Харыйаан, Харачаас, Хомус, Хомустай, Хадаар, Хонто, Хатыҥ, Хорсун.

Чооруос, Чыычаах, Чолбон, Чаҕылҕан, Чаҕыл, Чаҕылыыс, Чысхаан, Чуораан, Чокуур, Чыыбыстаан, Чурумчуку, Чылбыан, Чымаада, Чэчир, Чагда, Чоочо, Чуочаҕэй, Черес, Чэрэс, Чараҥ, Чуукаар, Чурапчин.

Эрчим, Эллэй, Эрчимэн, Эрдэлиир, Эргис, Эрилик, Эрэл, Эйэ, Эркэн.

Ый, Ыйдаҥа, Ыра, Ырыа, Ымыы, Ырай, Ыллык, Ылгын.

Бороргут курдук, бу испиийэккэ сахаларга маассабай соҕус, билиҥни кэм дьоно аат оҥостуохтарын сөп диэбиппин эрэ аҕыйаҕы киллэрдим. Толоос, кэдэрги, аныс былыргы олуонатык ийиллэр аатталаргэ сатаабатым.

Сахалыы аатталары билиҥни кэмнэ бэрт үгүһү үөскэтиэххэ сөп. Холобур, Уйсен (Уйбаан сиэнэ), Айсен (Айыы сиэнэ); Кюнсен (Күн сиэнэ), Байсен (Байбал сиэнэ), Ыйсен (Ый сиэнэ), Суруйаана, Алмаас, Сандалина уо. д. а. Оҕоҕо төрөөбут сирин-дойдутун аатын биирдэ эмиэ баар буолуох сөп: Бахсы, Бахсылаана, Хадаар, Хадаарка, Хайахсыт, Сыланка, Кыстаанах, Чурапчин, Чурапчинка, Хатылыр, Хатылынка, Таттин, Таттина уо. д. а.

Саха билиҥни ыччата, эдэр төрөппүттэр, төрөөбут ийэ тылгыт барыы баайын, кыаҕын толору туһанан, оҕолоргутун хорсуйунуг сахалыы аатталаҥ.

М. ПОПОВА,
учуутал.

Редактор П. Н. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредитель газеты «Саҥа олох»—районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж— 4370.

ЗАКАЗ №№ 1—2. Чурапчинская районная типография Госкомпечати Республики Саха ССР, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».

✦ *Үчүгэй дьон туһунан* ✦

Бурдуктаах бааһына ахтылҕана

Сима эдьиийэ Анастасиянылын эрдэ туоваайах хаалбыттара. Бу түгэн Иркутскай уобалаһыгар төрөөбүт эдэркээн нуучча кыргыттарын дьылҕатын тосту эргиппитэ. Саҥа чороччу улаатан эрэр Сима бастакы туттубут соҕотох иниитэ Анастасия Якутскай куораттыа үлэлиир буолбута.

Сима Якутскайдааҕы тыа хаһаайыстыбатын техникумун бүтэрэн агрономполеводу идэтин ылбыта уонна биһиги оройуоммутугар анаммыта.

—Ити 1956 сыллаахха этэ. Чурапчыны түүн 12 чааска булбуппут. Үөрэ этибит. Эргэ почта дьиэтигэр хонон турбуппут. Онон саҥа дьону-почта начальниганы көрсүбүтэ, хоннорбута, —диир билигин оройуон иҥэ туттар агронома Серафима Васильевна.

Үорааҥы саҥа бүтэрэн кэлбит нуучча кыһын оройуон, саамай киэн ыччыллаах Карл Маркс аатынан колхозуттар ыыталлар. Эдэр агроному колхоз председателэ Т. Г. Тоскин эҕэрдэлии көрсөр. Бу кэмнэ билигин Ленин ордениах А. Н. Кардашевскай, П. Н. Сибиряков, быраатылы Рязанскайдар, С. С. Артемьев курдук хайыы-үйэ опытырбыт бурдук үүнэрээччилэр, механизаторлар бааллара. Онон үлэ кэтэхтүк, биир сүрүннээхтик барара.

Баара эрэ 19 саастаах, оччотооҕу биир идэлээхтэрэ аттыылларыгар «бэйиктээх агроном» үлэтин саҕаларда 3-4 чаастан саҕалыыра. Баайыналарын көрийэн, үлэйиттэрин көрсөн баран, дьон үлэҕэ кэлиитэ хонуоҕа аҥын аһара, инники үлэни быһаарсаҥа.

Колхоз оччоттон семенной участок этэ. Киһи сиир бурдугун үүнэрэрэ. Бурдук бэсалта көрүнэ, ол иһигэр «Якутяика», «Победа» диэн сэлиэйиннэй, мөһүллэр, Агрохимлаборатория баара. Серафима Васильевна оччолорго түҥэрэр отчуотуттан көрөн кэпсиприэн, кэлин «Нюрбинскай», «Полярный» уонна «Таммн» диэн суортар бирдии учаастакка ыҥыллан үөрэтиллибит. Тэриттэн «Таммн» ор. дуктарыгар быһаарылыбыт уонна 1968 — 1973 сс. оройуон барыгар хаһаайыстыбалара ыҥыналларыгар сүбэлэммит.

—Хас да сыллааҕы үлэ түмүгэ биир курбан сылга сотуллан хаалар ыҥыыта эмиэ баара. Оччоҕо үлэ хаттаан саҕаланара. Ити «Таммн» оройуонга 1974 сыллаах курбан сайын эстибитэ, —диир бэйэ усулуобуйатыгар солтоох суорду булан үүнэрингэ сыратын биэрбит агроном.

Дьон-сэргэ барахсан үлэҕэ көҕө улахана. Ыһыы, хомуур кэмнэр оҕолуун, кырдьаҕастыын барыа эргичи тэбиэн туран үлэлиллэрэ. Баайынаҕа обо, остуорас, оскуола директора, колхоз председателэ бурдук куулуулларын, хуруустуулларын үгүстүк көрүөххэ сөбө. Барыта иннинэн толоруллар буолан, үлэ ордук киэптээ-ннинээҕэ. Улахан техникалара диэн трактورга сыалтар «С-6» комбайннаах этилэр. Агардас ол үлэтин хааччыйыыга иккилиҥустуу комбайнер, кабинэччи, соломо түөрэччи, куул баайааччы, тракторист үлэлиллэрэ. МТС-тан кэлиэ трактористар тахсаллара. Соловьева Хоборос, Абрамова Дьэбдьиэ кэтэһиллээх, туоваах трактористар этилэр. Аполлон уонна Электрон Кардашевскайдар «С-4» комбайнга, ЗИС-5 автомашинаҕа үлэлиллэрэ.

Серафима Васильевна ыһанар, турунар буоллахха оройуонга бэйэ сиир бурдугун үүнэрэр кыах баарыгар саарбахтаабатын, ол эрдэ мэҥаҥынтан тутулуга суох толору бэйэни хааччыйыахха диэри өссө да сыллар наадаларын этэр. «Боҕуот Знака» орденнаах Серафима Васильевна билигин үлэһит, мал буолбут таптыыр Одьулуунугар пенсиҕэ олорор. Олохтоох саха уолугар Николай Собаакынга кэргэн тахсыбыта. Үс оҕоломмуттара, аҕыс сиэнэхтэр. Николай Алексеевич, билигин биллиэриэн, киниэри баайына хомойоттообута. Николай оччолортон механизатор, механик бастыҥа баайынаҕа уталыппыта үлэлиир ыччаттартан хаһыс хаалсыбат этэ.

Олоҕун, дьылҕатын бурдугу, сири кытта сиҥэстэбит Серафима Васильевна олорор нэһилиэгэ, оройуона чэпирии сайдарын туһугар, общественнай олохго киһи ыйына санаабат үлэтин үлалаан кэллэ. Билигин Одьулуунга Сибиряковтар, Пинигиннэр, Кардашевскайдар, Яковлевтар, Седалищевтар дуо дэтэр төрүт-уус бурдугу үүнэраччилэр баар буолбуттара киэн үтүө аатын кытта биир быстыспат сибээстээх. Киниэри барыларын бурдук сибээстиир.

Киэн оптон салгыы киһи сиир бурдугун үүнэрэргэ, кылаабынаһа, база, үчүгэйдик куурдар, ыраастыыр техника наадаларын бэлэстиир. Олоро суох, мөлдьүгэнэ булбутуг да иһин, кондициятыгар тиэрдэ куурдубаккын, ыраастаабаккын, онон сытыйара-ыыныра элбиир.

Кини оптон салгыы киһи сиир бурдугун үүнэрэргэ, кылаабынаһа, база, үчүгэйдик куурдар, ыраастыыр техника наадаларын бэлэстиир. Олоро суох, мөлдьүгэнэ булбутуг да иһин, кондициятыгар тиэрдэ куурдубаккын, ыраастаабаккын, онон сытыйара-ыыныра элбиир.

Билигин Серафима Васильевна оччотооҕу туруу, кыайыгас биир идэлээхтэрин Петр, Гермоген Сибиряковтары, Николай, Дмитрий Пинигиннэри уо, д. а, ураты истиг тылларыыан ахтар.

Бурдук түөрт-биҥэ сарайга ыскылааттанан куурдуллара. Иликпэн эрийтэрэн ыраастыыр «ОС-3» агрегат баара. Бурдук гослаказка, сиэмэҕэ хаалларыллара, онтон орпута бүтүннүү дьонтан тоҕо кэлбүн күнүн аахсыбыттарынан дохуоккка түҥэтиллэрэ. Дьиаҕа куурдан, соҕоччулаан баран, мөлдьүгэнэ илдьэн астаталлара. Бүтэнигэр хара киллэп, лэппискэ астаан остуолга уурулларе. «Бэйэҕэ үүнэриллибит киллэп, хара да буоллар, ордук күндүтэ. Билигин да биһиги усулуобуйабытыгар итинник хара киллэп үүнэриллэн ылыллыан сөп. Олох ыраас тахсыылаах үрүн киллэп буолар бурдугу үүнэрэргэ сыллар наадалар», —диир опыттаах агроном.

Үчүгэй дьон туһунан

Бурдуктаах бааһына ахтылҕана

хаһаайыстыбалара ыҥыналларыгар сүбэлэммит.

—Хас да сыллааҕы үлэ түмүгэ биир курбан сылга сотуллан хаалар ыҥыыта эмиэ баара. Оччоҕо үлэ хаттаан саҕаланара. Ити «Таммн» оройуонга 1974 сыллаах курбан сайын эстибитэ, —диир бэйэ усулуобуйатыгар солтоох суорду булан үүнэрингэ сыратын биэрбит агроном.

Дьон-сэргэ барахсан үлэҕэ көҕө улахана. Ыһыы, хомуур кэмнэр оҕолуун, кырдьаҕастыын барыа эргичи тэбиэн туран үлэлиллэрэ. Баайынаҕа обо, остуорас, оскуола директора, колхоз председателэ бурдук куулуулларын, хуруустуулларын үгүстүк көрүөххэ сөбө. Барыта иннинэн толоруллар буолан, үлэ ордук киэптээ-ннинээҕэ. Улахан техникалара диэн трактورга сыалтар «С-6» комбайннаах этилэр. Агардас ол үлэтин хааччыйыыга иккилиҥустуу комбайнер, кабинэччи, соломо түөрэччи, куул баайааччы, тракторист үлэлиллэрэ. МТС-тан кэлиэ трактористар тахсаллара. Соловьева Хоборос, Абрамова Дьэбдьиэ кэтэһиллээх, туоваах трактористар этилэр. Аполлон уонна Электрон Кардашевскайдар «С-4» комбайнга, ЗИС-5 автомашинаҕа үлэлиллэрэ.

Серафима Васильевна ыһанар, турунар буоллахха оройуонга бэйэ сиир бурдугун үүнэрэр кыах баарыгар саарбахтаабатын, ол эрдэ мэҥаҥынтан тутулуга суох толору бэйэни хааччыйыахха диэри өссө да сыллар наадаларын этэр. «Боҕуот Знака» орденнаах Серафима Васильевна билигин үлэһит, мал буолбут таптыыр Одьулуунугар пенсиҕэ олорор. Олохтоох саха уолугар Николай Собаакынга кэргэн тахсыбыта. Үс оҕоломмуттара, аҕыс сиэнэхтэр. Николай Алексеевич, билигин биллиэриэн, киниэри баайына хомойоттообута. Николай оччолортон механизатор, механик бастыҥа баайынаҕа уталыппыта үлэлиир ыччаттартан хаһыс хаалсыбат этэ.

Олоҕун, дьылҕатын бурдугу, сири кытта сиҥэстэбит Серафима Васильевна олорор нэһилиэгэ, оройуона чэпирии сайдарын туһугар, общественнай олохго киһи ыйына санаабат үлэтин үлалаан кэллэ. Билигин Одьулуунга Сибиряковтар, Пинигиннэр, Кардашевскайдар, Яковлевтар, Седалищевтар дуо дэтэр төрүт-уус бурдугу үүнэрааччилэр баар буолбуттара киэн үтүө аатын кытта биир быстыспат сибээстээх. Киниэри барыларын бурдук сибээстиир.

С. МАКСИМОВА.

✦ *Сүөһү кыстыга* ✦

Эбии аһылык эрэ өрүһүйүөҕэ

Быйылгы кыстык урукка тугунан да холооно суох уустук быйыыга майыгыта баран. Бастатан, общественнай сүөһүгэ от аһылык киллэрэн кэмнэнэн саҥа курдук эрэ бэриллэр. Саамай улахан нуорма — күнүгэ биир ыанньыкка 5 кг. Икки кэнники ыйдарга Субуруускай аатынан, Эрилик Эристиин аатынан совхозтарга уонна «Мыҥдаҕаайы» совхоз Соҕоньоотааҕы отделениетыгар от аһара ороскуоттанна. Холобур, Субуруускай аатынан совхоз биир ыйдааҕы нуорматын аһара тутунна. Аһара ороскуоттаабыттарын оборуннаары эрликтэр бурдугу экэ атастаһаары ырааҕынан-чугаһынан дьоннору ыыталаатылар, отделениеллар управляющайдара бэйиэлэриэн сүүрэн-ньотон, бириэмэлэриэн улаханын ойон барыллар.

Үгүстэргэ миэстэҕэ баар отторо бүтүөх буоллар. Онон арыый чугастан — Аммаҥ ушуортан, Нуоҕараттан — тиэнин саҕаланна. Баары толору аҕалыныаҕы умаҥык кытаанах графигынан бэриллэрэ атахтыыр. Маныаха «Бахсы», Эрилик Эристиин аатынан уонна «Мугудай» совхозтар хото тракторлары туһаналлар. Эбии от пердэҺэ Перюнтриннан, Золотиннаннан, Якутскай энергиэнэн хаһаайыстыбаларынан сыбыытаһын ыраатта. Оттон министерство Золотиннаттан ылан биэриэх буолбут ото мэлийэр чипчиланнэ. Аны дьаһалынан ылар-тиэнэр тохтоото, бэйэнэн миэстэҕэ тийиэн кэмэтэр представителлэрин туох эмэ утары уурдаах ыытар буоллахха туту эмэ дуо гынарыахха сөп. Хойутаабыт, сылбатыйбыт ходо матыан сөп.

Иккиһиэнэн, совхозтар структуралара уларыйарыынан бу кыстык кэмигэр, дьыл ылсыытыгар түбэһиннэрэн күннэҕи ыыналҕа иккиэн табыллыыта баһыйар. Урутаан мунньахтар, хас-хас түмсүүлэр, сүбэ-саҥа элбэх киһини аралдьытан үлэни хамнаһы атахтыыллар.

Совхозтарга сүөһү коньуунэн олуттэ элбэзинньэр. Сыл уон биир мыыгар 1116 сүөһү коньуунэн олло, ол иһигэр агардас алтынньыга — сэтинньита 312 сүөһү. Ол эбэтэр сыл устата «Мугудай», «Бахсы» уонна Карл Маркс аатынан совхозтар биллиҥ иитэр сүөһүлэрин саҕаны туһата суох сүтэрдибит.

Биирдиилээн ыллар буоллахха, «Чурапчы» совхозка 232 сүөһү коньуунэн олло, Эрилик Эристиин аатынан улахан совхоһу кытта тэҥ. Агардас сэтинньигэ Карл Маркс аатынан совхоз 55. «Мугудай» совхоз Төлөйдөөҕү отделениета 33 сүөһү сүтүктэнилэр. «Бахсы» совхозка сыл устата 70-ча сүөһү коньуунэн олло. Оннооҕор кыстык ахсын эргичи эбэх аһылыктаах «Мыҥдаҕаайы» совхозка заслыт сылга 140-тан тахса сүөһү туһата суох оҕунна. Сүөһү коньуунэн олуттүн арай Хайахсыт, Болутур, Чыаппара отделениелара, Чакыр арендный предприятиета ачаттылар.

Сүөһү, сүрүннээн, малтох аһылыктан, көрүүттэн олөрүн бары балыстыыллар эрэдэ, ханна да аһылык сыахтара буруолуу идиктэр. Кэлин комбикорм-тан ураты атын эбии аһылык ханна да соҕотоҕолламматаҕа. Онон совхозтар аһылык сыахтарын үлэлэтэр да түбэлтэлиигэр тастан ыарахан сыанаҕа атыылаһыллыахтаах соломоҕо суоттаналлар. Ол кэнсиэнитэ табыллыа, кэлиэ ыраах. Оттон молтох коруугэ, аһылыкка турар сүөһүлэр суукканан ахтылэр. Аны ол сүөһүлэр хайдах төрүөҕү биэриллэрэ сэрэйиллэр. Онон, ханнытын да иһин, түгэ эмэ тобулуннахха табыллар буолла.

Сорох хаһаайыстыбалар, хойутаан да буоллар, тарнаан эрэллэр. Холобур, Эрилик Эристиин аатынан совхоз бары отделениелара дуҕаны бэлэмнииргэ быһаарыныылар, Субуруускай аатынан совхоз Хатылыгар дуҕа баар, ону аһылыкка астатар былаанныахтар. Совхозка минеральнай брикети оҥорон, сүөһүгэ биэрэн эрэллэр. Атыттар сиилэ-ни, эбии соломону булан сиэтэр саҥаалаах [illegible] эрэдэ билиҥ[illegible] баайга эрэ [illegible] бэйэ ыаҕын [illegible] ыллар туруо[illegible] ны уурдахха [illegible] рат ыаллар [illegible]

Түмү[illegible] лык ыахтарын сыҥнэн хаачыллыахха, субуруускайдар курдук, биирдии киһини минеральнай брикети оҥоруута туруорсуохха, молтохторго профилактирийдары үлэлэтиэхэ, опыттаах суосүһүттэри аныахха. Сүөһү туһата суох өлүүтүн туората, ачата сатыыр биирдиилээн хаһаайыстыбалар, отделениелар суох буолбатахтар. Ол аата атыттарга да ыыталлыан сөп буоллаҕа.

С. СМИРНИКОВА.

✦ *Эйигини хайдах хааччыйалларый?* ✦

СУОЛУ ТОБУЛУНАР СУДУРГУТУЙДАР

Чурапчытаабы автостанция, дьон судургутук аатыылларынан «автовокзал», оройуон иһигэр дьонсэргэ суолта-миискэ эрийдэмэхэ сылдьарын хааччыйарга, күннэҕи кыылланы кыччатарга анаммыт тэриллэ. Онон биир тыын тэриллибит буолар. Ол эрэдэ бу тыын тэриллэ «олус чараас миэстэлэрдээҕин» хим малдьаһай. Барыа көрө-истэ, эпитиини - хаммытынан биллэ сылдьыбат. «Автобус аанньа сылдьыбат», «автобус манна кэлбэтэх, онно барбатах» диэн кур байэлэрэ кубулуйбат игирэ этиилэрэ үгүстүк истэбит. Ол аата автостанция анаан ыыйан толороохтообот буоллаҕа.

Таһыттан көрдөххэ, дьон ыыналҕытыгар болҕомто уруулдубут курдук. Түөрт сылааҕыта үлэҕэ киирбит таас автовокзалы аастыт «үтүө кэм» өйдөбүнньүгүн быһыытынан ытыктыы, сүгүрүйэ көрүөхха сөп. *Билигин хаһыытаан да, хаһыаттаан да ким уйулдатын хаамсыыаххын.* Тыа сиригэр тарбахха батан маннык таас тутуу аны түһээн эрэ көрүллэр иэн. Дьон-сэргэ тохтоон-тоҕуоруйан, сыкыньаан заһарыгар киэҥэ-куоҥа, эчи, үчүгэйин. Киһи тэйэ бөҕөрөр олоруох курдук, баҕар, автобус барбатын-кэлбэтин даҕаны...

Үгэс курдук, тэриллэ үлэтэ-хамнаһа өнүйбэт буоллар эрэ, харахта сыанэ салайааччы үрдүгэр түһэллэр. Бу дьиэ хаһаайынынан В. В. Саввин буоларын үчүгэйдик биилэ-ҕит. «Сиах-аһыах» иннинэ киэн туох диэрин истиэрин: «Биһиги автостанцибыт — Бэстээхтээҕи АТП иһиэн үлэлиир кыра предприятие. Онон хамнаспытыгар тийиэ бэстээхтэр быһааралар, дьаһайаллар. Суолгут куһаҕан диэн күннүгү өртүгэр автобуһу олох хойут көҥүллээн сырытыннараллар. Бу сылга куораттан дьону таһар автобус оройуон киинигэр эрэ диэри аҕалыах курдук. Оччотугэр мантан Чакырга, Арылаахха бэйэбит тиэрдэрбитигэр тийиэбит. Онтук буолар түбэлтэтигэр эстэбит. Водительбит тийиэбэт. Бэйэбиттэн биир эрэ водителлээхпит, иккиспит Бэстээхтэн командировкаҕа сылдьар. Чурапчы бэйэтин иһигэр автобуһу сырытыннарыахтытын водитель суох. Калин дьону үлэҕэ ылыахпытын олордор дьиэбит-уоппут суох. Оттон одохтоохтороон иннэ сатаабаттар. Хамнаһа үчүгэйиэн үчүгэй. Биһиэхэ опыттаах водитель күн ааҥы дьону кытта ардыҥаһар үлэ буолан, киэҥ көҕүстээх киһи наада».

Автостанция начальникын кытта кэлсэтиэхпитэн ыла бу күннэргэ икки автобустан биирэ алдьаммыт, оттон водителэ уурайар туруктаммыт. Онон соҕотох автобус кэдиэлэнэн солбуһуннара Арылаах уонна Чакыр хайысхаларынан сылдьыахтаах. Начальник үлэтэ-хамнаһы водитель тийбэтэ эрэ атахтыыр курдук эппитэ тутах соҕус.

Оройуон Советын председателин солбуйааччы А. Р. Саргыдаев этэринэн, бэстээхтэр хаарбах автобустарыыан хааччыйалларын түмүгэр алдьаныы сотору-сотору тахсар эбит. Оройуон киинин иһигэр сылдьарга үһүс автобуһу көрдүүллэрин биэрбэттэр үһү. Онон уонча да шофер булбут иһин сэттэ эрэйэ суох «атах тардыстымахпытын» өйүм хоппото.

Бу кыһалҕаттан тахсар биир эрэ суол баар курдук. Сүүрбэччэ көстоох сиргэ баар АТП салаатата, ыллаа да, ытаа да, истиэ биллибит. Автостанция үлэтэ-хамнаһы туораттан дьаһаллан олорорун тухары туһэсуо диэн киһи эрэммэт. Онон Чурапчытаабы автостанцияны Бэстээхтээҕи АТП-тан арааран, оройуон Советын дьаһалыгар биэрэр, бюджетыгар киллэрэр буоллар, айаныыт суолун тобулунарыгар судургу буолуох этэ.

В. НИКИФОРОВ.

„АЙ-БИЛ“ КООПЕРАТИВ

Чурапчы орто оскуолатыгар учуутал Н. С. Жирков салаататынан «Ай-бил» диэн үөрэнээччилэр кооперативтара тэриллиннэ. Манна VII кылаастан саҕалаан үрдүкү кылаастар 25 үөрэнээччилэрэ түмсэллэр. Кинилэр мастан араас сувенирдары, дьиэҕэ-уоккка туттуллар тэриллэри, о. д. а. оҥоруохтара.

САНАА ХАРСЫҺЫЫТА

◆ Сир реформата сэрэхтээх буолары эрэйэр.
◆ М. Н. Сибиряков ыстатыйатын сэнээрэллэр.
◆ Хаһаайыннааһын ханнык көрүүгүн талыахха.

Сөпсөспөппүт элбэх

Биһиги дьиэ кэргэн колхоз, совхоз саҕаттан улаатан пенсияҕа тахсыбыппыт. Ол иһигэр оҕолорбут эмиэ кинилэр производстволарыгар кыттан, сорохтор билигин ыалдьон буоллулар. Аны билигин истэр тухары совхозпуу ыһан баһыгай хаһаайыстыбатын тэрийэр туһунан айдааралар. Бириллэрэн бытархай хаһаайыстыбалар барсы иллэриэхтэрэ, аһы-үөлү дьаһыахтэрэ диэн буолар. Кырдьык, дьыл-уот үчүгэй буоллаҕына, бэйэлэрин иннилэригэр үлэлиэхтэрин сөп. Оттон кураан сыллар адаҕыйдахтарына атын оройуоннарга, ыраах үрэх бастарыгар тахсан оттуулара - мастыыллара, сүөһү-аһы дьаһаччы питаллэрэ биллибэт.

Сүөһүнү көрүөххэ-истиэхэ, ынаҕы ыаахха үчүү-аһы астыахха, ону эргитэн-урбатан дохуот киллэриниэххэ наада. Аны техника бонуруоба улаханык кыччыйан сөп. Кинини хас бириллэн баһыгай хаһаайыстыба бас биллэриэ, биһигиннии кырдьаҕастар, үтүө күммүтүн бэйэлэрэ быһаччы огоруута анаабыт дьоннор, оппутун-маспытын ким тиэйэн биэрэр? Оттон ол дьонуу бэйэлэрин эрэ интэриэстэрин көрүнүөхтэрэ суоҕа дуо? Очотутар пенсионердар, кырдьаҕастар социальнай кэмүскэлэ суох хаалардыытар тиийэбит. Ону таһыран үгүс ыччаттар улаатан суох хаалар кутталлаахтар.

Онон Киэнгки отделениета олус бириллэн бытарыйбакка колхоз курдук дьаһанан олорорбут ордук этэ. Коллективынан олоруу ыахтааҕын барыта үчүгэйдик өйдүүбүт.

А. ИГНАТЬЕВА,
Үкүта маннык-сыт,
пенсионер.

ИККИ КИҺИЛЭЭХПИТ

Маннык ыарахан, булкуурдаах кэмигэ нэһилиэктэри опыттаах, салайар талааннаах дьон баһылыыллара-көҥүлүүллэрэ наада.

Мин санаабар, Хоптоҕо нэһилиэгэр итинник иккки киһилээхпит. Ол—Семен Иванович Сергеев уонна Николай Степанович Дмитриев. Урукку ортотор салайбатах, опыта суох киһи ыарахан балаһыанньаҕа ууга түспүт киһиэхэ майгынныаҕа—туту да огоруон билиэ суоҕа. Итэ иккки киһиттэн Хоптоҕоҕо баһылык талар ордук буолуо, дьон да астыыр, ытыстыыр дьоно.

Т. СОКОЛЬНИКОВ.

ТЭРИНЭН, БЫҺААРЫНАН ИҺИЭХХЭ

Оройуоммут салайаччыта М. Н. Сибиряков «Кулуба туһунан сабаҕалааһыннарым» диэн ким баҕарар толкуйдатар дириҥ ис хоһоонноох санааларын, сүбэлэрин аҕаан баран, хайдах да санаабын үллэһиннэхпинэ сөп буолсу диэн санаатым.

Дьэ, кырдьык, олохпут, иннинэ дьылҕабыт бириллэ түөрэ эргийэн, атын хайысхаланна. Коммунизмы тутан ким төһөнү наадыйарынан аһаан-таҥнан олоруох буолбут сырдык ыра санаабыт суох буолла. Ону дойдоохтообут коммунист партия эйиниэ. Былыргы ыраахтааҕы саҕаналаҕы олоххо төннөр буоллубут. Чаһынай бас билии сайдар кэскиллэннэ. Оччотугар, Максим Николаевич этэрин курдук, баай, дьаданы үөскүүллэ. Дьон саталлаах, кыайар-хотор өртө үчүгэйдик олоруоҕа, кыайбат-хоппот, ыамбат өртө ыал устун барыаҕа. Рынок сокуона оннук. Ол эрээри тыыннаах буолуу иһин охсуһуу диэн айылҕа сокуона эмиэ баар. Күн сиригэр бириллэ кэлэн баран ким дьон кэккэтинэн олоруон баҕарбат буолуой?

Биһиги, сахалар, киһи буолар, олох олорор баайбыт—сир. Дьолго, ол биһиэхэ, атыттарга холоотоххо, баар аҕай. Бириллэ киһиэхэ ортотунан 7,2 гектар сир тиксэр ыаахтаах. Өбүгэлэрбит ону таба туһанан сүөһү-ас иитиэн олорбуттара, бэйэлэрин таһынан куораты кытта хаачыйаллара. Чурапчы, Таатта этэ, арыыта миниэнгэ иннэ аатырара.

Иннинэ олоҥу өгостуу туһунан Максим Николаевич сүбэлэрэ сөптөөхтөр. Маныаха нэһилиэккэ олороччуларга кэм чэпчэки буолуоҕа. Кинилэр сирдэрин үрдүгэр олороллор. Бөҥөлэктэриэн, нэһилиэктэриэн коллективнай хаһаайыстыба буолар сөптөөх. Куттал биһиэхэ, Чурапчы иннин олохтоохторугар баар. Сир тиийбэт, ыраах. Онон нэһилиэккэ тахсан олоруон баҕалаахтарга сири тутуулуга суох биэриэххэ наада. Тоҕо сатаммат буолуой былыргы өбүгэлэрин олохторун тилиниэрэн, сайылыктары уларытан олороллоро. Сүөһү-ас дэтоохо, баар аҕай. Бириллэ киһиэхэ ортотунан 7,2 гектар сир тиксэр ыаахтаах. Өбүгэлэрбит ону таба туһанан сүөһү-ас иитиэн олорбуттара, бэйэлэрин таһынан куораты кытта хаачыйаллара. Чурапчы, Таатта этэ, арыыта миниэнгэ иннэ аатырара.

Иннинэ олоҥу өгостуу туһунан Максим Николаевич сүбэлэрэ сөптөөхтөр. Маныаха нэһилиэккэ олороччуларга кэм чэпчэки буолуоҕа. Кинилэр сирдэрин үрдүгэр олороллор. Бөҥөлэктэриэн, нэһилиэктэриэн коллективнай хаһаайыстыба буолар сөптөөх. Куттал биһиэхэ, Чурапчы иннин олохтоохторугар баар. Сир тиийбэт, ыраах. Онон нэһилиэккэ тахсан олоруон баҕалаахтарга сири тутуулуга суох биэриэххэ наада. Тоҕо сатаммат буолуой былыргы өбүгэлэрин олохторун тилиниэрэн, сайылыктары уларытан олороллоро. Сүөһү-ас дэтоохо, баар аҕай. Бириллэ киһиэхэ ортотунан 7,2 гектар сир тиксэр ыаахтаах. Өбүгэлэрбит ону таба туһанан сүөһү-ас иитиэн олорбуттара, бэйэлэрин таһынан куораты кытта хаачыйаллара. Чурапчы, Таатта этэ, арыыта миниэнгэ иннэ аатырара.

Иннинэ олоҥу өгостуу туһунан Максим Николаевич сүбэлэрэ сөптөөхтөр. Маныаха нэһилиэккэ олороччуларга кэм чэпчэки буолуоҕа. Кинилэр сирдэрин үрдүгэр олороллор. Бөҥөлэктэриэн, нэһилиэктэриэн коллективнай хаһаайыстыба буолар сөптөөх. Куттал биһиэхэ, Чурапчы иннин олохтоохторугар баар. Сир тиийбэт, ыраах. Онон нэһилиэккэ тахсан олоруон баҕалаахтарга сири тутуулуга суох биэриэххэ наада.

Дьэ, кырдьык, олохпут, иннинэ дьылҕабыт бириллэ түөрэ эргийэн, атын хайысхаланна. Коммунизмы тутан ким төһөнү наадыйарынан аһаан-таҥнан олоруох буолбут сырдык ыра санаабыт суох буолла. Ону дойдоохтообут коммунист партия эйиниэ. Былыргы ыраахтааҕы саҕаналаҕы олоххо төннөр буоллубут. Чаһынай бас билии сайдар кэскиллэннэ. Оччотугар, Максим Николаевич этэрин курдук, баай, дьаданы үөскүүллэ. Дьон саталлаах, кыайар-хотор өртө үчүгэйдик олоруоҕа, кыайбат-хоппот, ыамбат өртө ыал устун барыаҕа. Рынок сокуона оннук. Ол эрээри тыыннаах буолуу иһин охсуһуу диэн айылҕа сокуона эмиэ баар. Күн сиригэр бириллэ кэлэн баран ким дьон кэккэтинэн барыах этилэр. **Оройуон киниэн олохтоохторо хантан да кэлбэтэх, урукку ортотор колхозка, совхозка үлэлээбит дьон оҕолоро пенсияҕа тахсыбыттар. Онон кинилэри чэпчэки сыанаҕа сүөһүлүүр тоҕо сатаммат буолуой?** Онон сири баҕалаахтарга быһа тардан биэрэргэ катэмэ, дьайдаммэххэ. Оттон бөҥөлэк таһын дизки олороччулар уһаайбаларын кэргэтиилэллэрин көҥүллүөххэ.

Киһи барыта сириэн-сүөһүэн иитэн олорбут. Араас идэлээх элбэх буоллаҕа. Онон кинилэр эмиэ идэлэриэн түмсэн кооперативтары тэрийэн үлэлиэхтэрин сөп. Оттоҕар оройуонна ас-таҥас баһаарын аһыы эрэйиллэр.

«Биһиги, туладайах, үлэн-хамнаһы кыайбат дьон, хайдах буолабыт?» — муҥатыйыы ангардаах кэпсээни киһи элбэхтэ истэр. Ол эрээри онтон олус куттанар табыллыбат. Биһиги, ханныгын да иһин, сайдылаах (цивилизованнай) үйэ дьонобут. **Государство бэйэтин кыамматтарын хаалларыа суоҕа. Ол туһунан государство аналлаах фондалары, амарах санаалаҥны акциилэрин, онтон да атын дьаһаллары олохтуур, арааһы чэпчэтиллэри онгорор.**

Оттон оройуон кулубатынан ким буолуон сөбүй диэн ыйытыыга Максим Николаевич хоруйун кытта эмиэ сөбүлэһиэххэ сөп—эдэр, эрчимнээх, киһи туһугар кыһанар, норуот бүттүүнэ сэҥээрэр киһитэ буолуохтаах. Ону бириэмэ бэйэтэ этиэ. Олорон биэриэххэ, тэринэн, быһаарынан иһиэххэ.

Е. МАКАРОВ,
ветераннар советтарын президиумун чилиэнэ,
РСФСР үтүөлээх юриһа.

АЛААҺЫНАН АНААМЫАХХА

Баһыгай хаһаайыстыбата тэриллэрин утарбаппын. Арай эрдэ баһыгай хаһаайыстыбата буолбуттарга сири сөбө суох түгэтин барда. Бириллэ ыал иккилии-үстүү алааһы чугас эргиитэн тала сылдьан ыллылар. Онуоха букатын үлэлээбэт көрдөттөрүн кытта киллэрэн туран. Аны аначчылар сири өгөйөн көрбөкө, ылаччылар төһө диэллэриэн гектарын ыйаллар. Онон бу эрдэ анаммыт сирдэри хаттаан көрөн баһаарыахха.

Маннытары учуоттуур наада этэ. Бастатан, чугас сиртэн ылбыт алаастарыттан бириллэ хаалларыахха. Онтон ордор ылыахтаах сирдэрин ыраахтан эбиэххэ. Оччотугар саҥа тэриллэр баһыгай хаһаайыстыбаларыгар чугастан сир ордуо - этэ. Иккиһиэн, баһыгай хаһаайыстыбаларга сири анаабыҥҥа комиссията үлэлэтиэхха. Комиссия сири бары ортотэн сыаналастын, гектарын чуолкайдаатын. Бу улахан үлэ. Онон сэрэхтээхтик, дьыаланан-сурутунан быһаартарар наада.

Биһиги, ыыйан баһыгай хаһаайыстыба тэриммэт кырдьаҕастар, ыламматтар, оройуон киниэн олохтоохторо, сельсовет биэрбит сириттэн 10-са бугулу ылабыт, сороҕор хураанах сири куурбут эмиэ баар. Буолумуна, баһыгай хаһаайыстыбатынан саптынан сир үчүгэйин, иккиҥ-үс алааһы кэлимнин тала сылдьан анаппыттарын кэнэ. Ону көннөрүөххэ. Оройуон киниэн олорор нэһилиэннээх хас бириллэ дуоһатыгар 3-үү гектар сири биэриэххэ баара. Ол сирдэриттэн хортуоппуй, бурдук ыһыналларыгар чугастан аныахха, оттуур сир ыраах да буоллун. Оччотугар эрэ сиргэ ханнык эмиэ тэҥнэбил баар буолуо.

Түмүктээн эттэххэ, сири бириллэ дьонунан бачаачайдатымыахха, эрдэтээҕи дьаһал сыһыатын көннөрүөххэ. Комиссиялар үлэлээн кырдьыктаах түгэтин барыахтаах. Биэриэ, да бириэмэ баар. Кэлин хойутуохпут.

П. ТОЛСТОУХОВ,
пенсионер.

Чурапчы с.

Томторунан дьаһаныаҕын

Оройуон киниэгэр 7 тыһ. киһи олорор. Киһилии-сүөһүлүүн быыһаарда суох ыгыта симсэн олоробут. Киһи да, сүөһү да аҥыра сыллата аччаан иҥэр, сири-уоту да алдьатыыбыт улаатта. Арылаах-сылаах алаастарбытыгар төһө даҕаны төннүөхпүтүн баҕарбыппыт иһин, аны ким да, ордук ыччат өрто, кини сирдэртэн арахсан барыан баҕарбат. Онон кини бөҥөлэктэрбит өссө кэҥиир, улаатар чинчилээхтэр.

Дьон олорор сириэн дьоҕустук тэриэн бэйэни дьаһаныыга, үбүлэниигэ биирэбит наада. Тоҕус томтордоох Чурапчыбыт сэлиэниэтэ салайдахха даҕаны саантаабат, үөхтэххэ даҕаны ыһаллыбат буолбута быданнаата. Ол иһин томтордорунан туспуһуннан буруо таһаарыарбыт, дьаһанарбыт табыгастаах буолаарай диэбин. Онуоха томтордору эрдэрыы барыла маннык буолуон сөп: интернат-оскуола, Мурун Тыымпыка, «Сельхозтехника», арааа бас, саҥа дэриэбинэ, илии бас, кини бөҥөлэк уонна ДЭС. Хас бириллэ түөлбэ бэйэтин бэйэтэ дьаһанар, үбүлэнэр, онно баар тэриллэри бас биллэр (котельнайдары кытта) уонна старостанан салаллар, кини кулубаҕа быһаччы бас бэриэр.

Иллыриэн толкуйдаан көрүү.

Е. ГАБЫШЕВ,

Чурапчы с.

ХОЛХОЗКА ТӨННҮӨХ БААРА

Тыа сирин дьонун баһыйар үгүс өрто иннинитин хайдах дьаһанан олоруттан мунаахсыйара чуолкай. Ол сөп даҕаны. Сэттэ уонтан тахса сыл аҥаан-тутан, уруйдаан-айаан кэлбит олохпут иннинэ. Онуоха күн эргиэр сыта-тура иҥэн, аҕыйаҕы оҥорон эҥэри ыларга дьулуһан, ойдөбит даҕаны көмөлөспүт буолуохтаахпыт. Итиннэ сибээстээн былыргы хаһыаттарга үгүс дьон бэйэлэрин санааларын суруйаллар. Бэйэм, тыа сирин олохтоохо уонна тыа хаһаайыстыбатын специалиста буолан турааммын, бу суудулаанныах кэмиэ, баҕар, туһалаах диэммин, санаабын үллэстэргэ быһаарыныым.

Бастатан туран, олус ойдара туһүмүөххэ наада. Үгүс калуонэ дьонунан уһун кэмиэ мунньуллубут баайы-дуолу бас-баттах ыскайдаан кэбиһиэхэ. Итэ саамай чэпчэки суолу батыһыынан буолар. Холобур, бириллэ хаһаайыстыбанан үллэстэн баран сорохтор, тиритэ-хорута үлэлиллэрин оҥнугар, сиэн-аһаан, атыылаан кэбиһэллэрин кэрэйбэккэ дьаһанымахтара суоҕа дуо? Билигин күннэҕиэн эрэ олорор дьону элбэҕи көрөбүн. Сорохтор государствоҕа, нэһилиэнньэҕэ элбэх эти, арыыны оҥорон үрдүк сыанаҕа атыылыыртан туттуҥуохтара, бэйэлэригэр эрэ сөп буолар сүөһүү-аһы ииитиэхтэрэ, Хабараан уһун кыыннаах Саха сирин усулуобуйатыгар дороххой уонна сиэнниэннээх аһылыгы дэлэччи соҕотоҕоннаан бириллэн ыаллар элбэх ынах сүөһүү, сылгыны иитэллэрин саарбахтыыбыт. Оттон элбэх хамначчыты тутан үлэлэтэр ыахтаах баайдар үөскүүхтэрэ суоҕа. Арай соҕуруу дойдулартан кэлиэхтэрин сөп, оҕуруктаах соҕус ойдоохтөр. Онуоха кириҥнэхпитинэ бэйэбит олохпутун сарбынарбыт чахчы.

М. Н. Сибиряков бэйэтин ыстатыйатыгар салайар үлэттэн күрэммит дьоннорго эрэммэтэ оруннаах. Ол дьон сир быйанын биэриитин үрдэтиэхтэрэ, элбэх аһы-үөлү дэлэтиэхтэрэ диэн толкуйдуохха кэрэгэй. Холобур, кинилэр көрөтөттөрэ 20-лии ынаҕы ыахтара, ноҕуомун ыраастыахтара, аны итиэхэ дьүөрэлээх ыччат сүөһүү көрүөхтэрэ, төлөһүтүөхтэрэ дуо? Суох. Бэйэлэригэр эрэ сөп буолар аһы-үөлү оҥороллоро чахчы. Итэ түбэлэтигэр тутаччыларбытын, эҥчиттэрбитин, учууталлаабыттын, культуробыт үлэһиттэрин туохпутунан аһатабыт?

Совхозтар билигин государствоттан үбүлэммэттэриэн ыыллалларын кытта себүлэһэн турааммыт, урукку колхозтарга төннүөххэ. Олору нэһилиэктэриэн, бөҥөлэктэриэн тэрийтэлиэххэ. Онон улахан бөҥөлэктэр ыра бөҥөлэктэр суоттарыгар сайдалларын, олороллорун тохтотуохпут. Аны колхозтарыыан тус-туспа барыыга совхозтар баайдарын-дуолларын, тутууларын, техникаларын туһаанаах нэһилиэк, отделение, бригээдэ төһө үлэйит иллилээҕинэн буолбакка, төһө туһаныллар сирдэхтэриэн көрөн түгэтиэххэ. Холобур, бөдөҥ бөҥөлэктэргэ элбэх киһи олороро чахчы. Онон дуоҕа быыһыгынан түгэттиигэ улаханык барыстаныахтарын сөп. Итиэн ыра бөҥөлэктэри, учаастактары атаҕастыыллара, экономическай өртүнэн кэскиллэрин сарбыйаллара чуолкай. Сириэн көрөн түгэттин буоллаҕына дьонноор төрөөбүт алаастарыгар төннүө, элбэх аһыгалу оҥорон таһаарыа этилэр. Билигин сорунуут партия бөдөҥсүйүүнэн улуһуйбут политиканын көннөрөн кыраы, уһук учаастактар сирдэрин олорчу туһаҕа таһаарыыта туһаайыллыахтаах. Оччоҕуна дьон ыра сирдэхуоттаах бөдөҥ бөҥөлэктартан ыра учаастактарга көҕүүлэрэ ситиһиллиэҕэ. Итэ уһун учаастактарга дьон олохсуйуутугар, үлэһит илии дэлэйиитигэр тэрдэрэ саарбаҕа суох.

Совхозтар баайдарын үллэстиигэ урут ыра колхозтар төһө сүөһүлээх-аастаах, техникалаах холбоспуттарын учуоттуохха эмиэ сөп. Ол документнар архивка сытар буолуохтаахтар. Холобур, ыра учаастак холбоһуу саҕана

(Бүтүүтүн 5-с стр. көр).